

Syntymäperheiden ja läheisverkoston
kanssa työskentely sijoituksen aikana –

Nuorten näkökulma

Syntymäperheiden ja läheisverkoston kanssa työskentely sijoituksen aikana –

Nuorten näkökulma

Kirjoittajat: Jaana Kivistö ja Susanna Hoikkala

Julkaisija:
Lastensuojelun Keskusliitto
Armfeltintie 1
00150 Helsinki
www.lskl.fi

Copyright © Lastensuojelun Keskusliitto

Taitto: Kinestasis Oy / Veikko Anttila
Kannen kuva: Pirjo Koistinen Vastavalo.fi
ISBN 978-952-7002-07-0 (pdf)

Sisällys

1. Johdanto.....4
2. Selvityksen lähtökohdat.....7
  - Selvityksen tehtävä.....8
  - Selvityksen toteutus ja eettiset sitoumukset.....9
3. Aineiston esittely.....12
  - Nuorten taustaa.....12
  - Perherakenteiden moninaisuus.....13
4. "Meille oli ihan selvää, että me ei palata".....17
  - Huostaanoton syyt ja polut sijaishuollossa.....17
  - Työskentely sijoituksen aikana.....20
  - "Et se oli niinku peruuttamaton asia".....21
  - Perheiden jälleenyhdistämisestä.....23
5. Nuorten toiveet ja kehittämisajatukset.....27
  - Nuorten kokemukset sijaishuollosta.....27
  - Ruusut ja... ..28
  - ...risut.....31
  - "Kyllä sosiaalityöntekijät voisivat oppia kuuntelemaan – ihan oikeesti" –
Nuorten terveiset.....32
6. Lopuksi.....34
7. Lähteet.....36

1. Johdanto

Tässä selvitysraportissa tuodaan esille sijaishuollossa asuneiden nuorten näkökulmia sijoituksen aikaisesta työskentelystä heidän syntymäperheidensä ja läheisverkostojensa kanssa sekä muita kokemuksia sijaishuollosta. Viime aikoina on peräänkuulutettu lasten ja nuorten kokemusten kuulemisen tärkeyttä, ja heidät on alettu nähdä arvokkaina kokemusasiiantuntijoina. (Esim. STM 2013; Vario ym. 2012.) Samaan aikaan lapsen perhe- ja läheissuhteiden sekä erilaisten verkostojen merkityksellisyyttä on korostettu lastensuojeluprosessien eri vaiheissa. Tilanteissa, joissa lapsi sijoitetaan kodin ulkopuolelle, nämä suhteet asettuvat uudelleen tarkasteltaviksi ja muotoutuviksi usein hyvin konkreettisesti. (Hämäläinen 2012.)

Lapsen huostaanotto ja sijaishuoltoon sijoittaminen ovat vahvoja interventioita lapsen ja perheen elämään. (Esim. Pösö 2007, 65–66.) Siksi niihin turvaututaan tilanteessa, jossa mikään muu toimenpide ei ole riittävä turvaamaan lapsen hyvinvointia ja suojelua. Voimassa olevan lastensuojelulain (417/2007) mukaan kyseiset toimet määritellään lähtökohtaisesti väliaikaisiksi toimenpiteiksi, joiden tarpeellisuutta on arvioitava säännöllisesti. (Myös Pösö 2013, 38.) Sijaishuollon aikaisen työskentelyn tavoitteena tulisi olla joko lapsen ja syntyvänvanhemman tai -vanhempien jälleenyhdistäminen tai lapsen hyvinvoinnin turvaaminen muussa läheisverkostossa, ellei sen arvioida olevan lapsen edun vastaista. Olemassa olevan tietämyksen mukaan tämä jälleenyhdistämistavoite ei kuitenkaan syystä tai toisesta aina toteudu lain tarkoittamalla tavalla. (Esim. Hoikkala & Heinonen 2013.)

Useilla tahoilla on todettu, että lastensuojelu on tällä hetkellä kriittisessä tilassa. Tällaisia näkemyksiä perustellaan esimerkiksi lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin jakautumisella, viimesijaisten lastensuojelupalveluiden tarpeen lisääntymisellä, lastensuojelun toimimattomuudella ja laajemmin koko yhteiskunnallisella tilalla. Lastensuojelun piirissä olevien lasten kokonaismäärän sekä kodin ulkopuolelle sijoitettujen ja kiireellisten sijoitusten kasvusta kertovat valtakunnalliset lastensuojelutilastot. Viimeisimmät tilastot koskevat vuotta 2013, ja niiden mukaan tuntuvin muutos edelliseen vuoteen verrattuna tapahtui lasten ja nuorten kiireellisissä sijoituksissa: niiden kokonaismäärä (4 202) kasvoi peräti 6,6 % edellisestä vuodesta. Lastensuojelun avohuollon asiakkaiden kokonaismäärä oli 88 795, ja kodin ulkopuolelle sijoitettuna oli vuoden 2013 aikana 18 022 lasta ja nuorta. Huostassa olleiden lasten kokonaismäärä oli 10 735, ja se pysyi viime vuosien tasolla. Huostaanotetuista lapsista reilu puolet oli vuoden viimeisenä päivänä tehdyn poikkileikkaustilastoinnin mukaan sijoitettuna sijaisperheisiin, ja heistä noin 12 % oli sukulais- tai läheisperheissä. (Lastensuojelu 2013, 1.) Sijaishuoltoon sijoitettavista varsinkin 13–17-vuotiaiden osuus jatkoi kasvuaan muihin ikäryhmiin verrattuna suhteellisesti eniten. (Ks. myös Heino 2014, 309.)

Lastensuojelua ohjaavien periaatteiden mukaan sijaishuollossa on taattava lapselle tärkeiden ihmissuhteiden vahvistaminen, edistäminen ja ylläpitäminen. Käytännössä se tarkoittaa lapsen oikeutta pitää yhteyttä ja tavata vanhempia, sisaruksia tai muita läheisiä henkilöitä. (LsL 417/2007, 54 §.) Esimerkiksi eduskunnan oikeusasiamiehen kansliassa on kuitenkin viime aikoina kiinnitetty huomiota siihen, että nämä periaatteet eivät kaikissa tilanteissa toteudu. (Esim. Eduskunnan oikeusasiamies 2013.) Puutteita on havaittu myös huostaanotettujen lasten vanhemmille tehtävien suunnitelmien laadinnassa. Näiden vanhempien asiakassuunnitelmien tavoitteena on vanhemmuuden vahvistaminen ja vanhemmuuden

tuen tarpeiden näkyväksi tekeminen. (LsL 417/2007, 30 §.) Jälleenyhdistämisen tavoite ei tule kovin usein myöskään mainituksi lapsen sijaishuoltoa ohjaavissa asiakassuunnitelmissa. (Heinonen 2011; Valtiontalouden tarkastusvirasto 2012.) Lapsen sijaishuollon aikana tapahtuva vanhempien kanssa työskentely onkin osoittautunut yhdeksi pulmakohdista. (Myös Hoikkala & Heinonen 2013, 47.)

Perheen jälleenyhdistämiseen tähtäävä tai muu perhesuhteita ylläpitävä työskentely tunnustetaan moniulotteiseksi asiaksi. Sijaishuollon tarkoituksena on turvata lapsen kasvu ja kehitys sekä taata lapselle vakaat ja turvalliset olosuhteet (ks. myös YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen artikla 20). Lapsella pitäisi olla mahdollisuus pitää yhteyttä läheisiinsä ja toisaalta myös suojautua niiltä tarvittaessa. Lainsäädännössä huostaanotto määrittellään väliaikaiseksi toimenpiteeksi, vaikka sen toisaalta pitäisi tuoda lapsen elämään pysyvyyttä ja jatkuvuutta. Perheen jälleenyhdistämiseen tähtäävä tai muu perhesuhteita ylläpitävä työskentely voi määrittyä jännitteisistä lähtökohdista käsin esimerkiksi tilanteissa, joissa lapsen ja vanhemman näkemykset ja toiveet ovat ristiriitaisia. Lapsen mielipiteen selvittäminen, kuunteleminen ja huomioiminen ovat nykyisen lastensuojelun päätöksenteon keskeisiä ohjaavia periaatteita. Lapsen oikeutta tulla kuulluksi itseään koskevissa asioissa korostetaan myös YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen artiklassa 12. Pyrkimys perheiden jälleenyhdistämiseen ja siinä onnistuminen ovat näin ollen yhteydessä moniin tekijöihin, ja se voi lisätä epävarmuutta tavoitteen saavuttamisessa. (Hämäläinen 2012, 187.)

Lastensuojelun Keskusliitto käynnisti vuonna 2013 hankkeen, jonka tehtäväksi asetettiin tiedon tuottaminen perheiden jälleenyhdistämisen edellytyksistä ja toimivuudesta suomalaisessa lastensuojelussa. Kaksiosaisen hankkeen ensimmäisessä vaiheessa keskityttiin aihealuetta koskevan kartoittavan tiedon keräämiseen sijaishuoltopaikoilta, lastensuojelun sosiaalityöntekijöiltä sekä vanhemmilta ja muilta lapsen läheisiltä sähköisillä kyselyillä. Tiedonkeruu osoitti, että perhesuhteiden huomioon ottaminen, ylläpitäminen ja vahvistaminen arkisessa lastensuojelutyössä ja nykyisissä palvelurakenteissa ei ole ongelmatonta. Niin ikään eri toimijoiden näkemykset ja kokemukset asiasta voivat olla erilaisia. Perheiden jouhevan kuntoutumisen esteet liittyvät muun muassa jakautuneisiin vastuisiin ja palveluihin, vanhempien tukemiseen liittyvään epäselvään roolijakoon ja tiedonkulun katkoksellisuuteen. Mahdollisuudet tehdä perheiden jälleenyhdistämiseen tähtäävää työtä vaihtelevat myös sijaishuoltomuodon mukaan. Onnistuneet perheiden jälleenyhdistämisprosessit edellyttäsivät suunnitelmallisuuden lisäämistä, uudenlaisten yhteydenpidon keinojen etsimistä, palveluiden limittäistä yhteensovittamista sekä kriittisten nivel- ja siirtymävaiheiden nykyistä parempaa tukemista. (Hoikkala & Heinonen 2013.)

Nyt käsillä oleva raportti kokooa hankkeen kakkosvaiheen, jossa perheen jälleenyhdistämisteeman tarkasteluun tuodaan neljäs näkökulma. Selvityksessä on koottu tietoa siitä, miten hiljattain täysi-ikäisiksi tulleet nuoret mieltävät sijaishuollon aikaisen työskentelyn perheiden ja läheisten kanssa sekä miten heidän näkemyksensä ovat tulleet huomioonotetuksi lastensuojeluprosessien eri vaiheissa. Tietoa on kerätty haastattelemalla 13 lastensuojelun jälkihuollon asiakasnuorta. Raportissa tehdään siten näkyväksi perheiden jälleenyhdistämiseen ja muunlaiseen perhesuhteiden ylläpitoon liittyvää työskentelyä nuorten kokemustiedon pohjalta.

Selvitys on Lastensuojelun Keskusliiton toteuttama ja osittain Alli Paasikiven Säätiön rahoittama. Kakkosvaiheen tavoitteena on syventää ymmärrystä nuorten näkökulmasta perheiden ja läheisten kanssa työskentelyyn sijaishuollon aikana sekä tuottaa tietoa ammatillisten käytäntöjen kehittämiseen. Selvityksen toteutuksesta ovat vastanneet hanketutkija

Jaana Kivistö (VTL, erityissosiaalityöntekijä) ja Susanna Hoikkala (erityisasiantuntija, LSKL). Heidän tukena on toiminut ohjausryhmä, johon ovat kuuluneet Hanna Heinonen (ohjelmajohtaja, LSKL), Pirjo Hakkarainen (toiminnanjohtaja, Perhehoitoliitto ry), Kari Kokko (toiminnanjohtaja, Ammatillisten Perhekotien Liitto ry), Miia Pitkänen (kehittämispäällikkö, Ensi- ja turvakotien liitto ry), Heidi Sundwall (projektisuunnittelija, VOIKUKKIA-verkostohanke), Hanna Hägglund (projektisuunnittelija, VOIKUKKIA-verkostohanke) ja Sirpa Pyöriä (avohuollon ja perhetyön vastaava, Mehiläinen).

Selvitysraportti koostuu kuudesta eri tavoin kirjoitetusta alaluvusta. Selvityksen tausta- ja lähtökohtaluvuissa Susanna Hoikkala kontekstoi selvityksen ja avaa sen tutkimukselliset kiinnikkeet. Jaana Kivistö on laatinut raportin kolme empiiristä lukua, koska hän on toiminut nuorten haastattelijana sekä haastatteluaineiston käsittelijänä ja analysoijana. Kyseiset luvut poikkeavat muusta kokonaisuudesta kirjoittamistyylliltään, jotta haastatteluiden autenttisuudesta on voitu pitää halutulla tavalla kiinni. Tästä johtuen luvut 3–5 on kirjoitettu muusta kirjoittamistyylistä poiketen minä-muodossa. Loppuluku on molempien kirjoittajien yhteinen tuotos.

2. Selvityksen lähtökohdat

Selvitys on lähtenyt liikkeelle havainnosta, jonka mukaan on tarpeellista syventää ymmärrystä sijaishuollon aikana lapsen ja hänen perheensä sekä muiden läheisten kanssa tehtävästä työstä. Tämänkaltaisella työskentelyllä tarkoitetaan toimintaa, jossa tavoitteena voi olla joko sijaishuollon päättäminen ja perheen jälleenyhdistäminen tai muunlainen perhesuhteiden luominen, selvittäminen ja ylläpitäminen. Tässä selvityksessä sijaishuollolla tarkoitetaan lastensuojelulain mukaista toimintaa, jossa lapsi on sijoitettu kodin ulkopuolelle joko kiireellisesti, avohuollon tukitoimena, huostaanotettuna tai hallinto-oikeuden väliaikais määräyksellä.

Sijaishuolto voi toteutua sijaisperheessä, ammatillisessa perhekodissa, lastensuojelulaitoksessa (kuten lastenkodissa tai nuorisokodissa) tai koulukodissa. Tässä selvityksessä eri sijaishuoltopaikkoihin viitataan käsitteillä ”perhehoito” ja ”laitoshoito” nuorten kertomaa mukailten. Toisin sanoen sitä, millaista laitos- tai perhehoitopaikkaa nuoret ovat täsmällisesti tarkoittaneet (esim. nuorisokoti, ammatillinen perhekoti tai sijaisperhe yms.), ei eritellä tarkemmin. Tähän ratkaisuun on päädytty, jotta nuorten tunnistamattomuus voidaan turvata. Lisäksi tässä selvityksessä pidetään riittävänä tietoa siitä, onko sijaishuolto tapahtunut perhehoidossa vai laitoshoidossa. Selvitystä varten haastatellut nuoret ovat kaikki olleet niin sanotusti pitkäaikaisesti sijoitettuina. Pitkäaikaisella sijoituksella tarkoitetaan sitä, että he ovat olleet sijoitettuina yli puoli vuotta.

Nuoren ikämäärittely nojautuu tässä yhteydessä voimassa olevaan lastensuojelulakiin (LsL 417/2007, 6 §), jonka mukaan sillä tarkoitetaan 18–20-vuotiasta henkilöä. Lastensuojelulaissa nuoren määritelmä on käytännössä sidottu itsenäistymisvaiheessa olevan täysi-ikäisen jälkihuoltoon, ja se painottaa palvelujärjestelmän näkökulmaa. Yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen tuottaman ymmärryksen mukaan nuorta ja nuoruutta voi lähestyä muutenkin kuin ikään tai palvelujärjestelmään sidottuina kategorioina. (Ks. esim. James, Jenks & Prout 1998.) Tässä selvityksessä nuoruus ymmärretään lapsuuden ja aikuisuuden väliseksi siirtymäksi. Nuoria ja nuoruuksia ei myöskään lähestytä sisällöllisesti yhdenmukaisina ja täysin samanlaisina ilmiöinä, vaan ne ymmärretään itsellisinä, yksilöllisinä ja sosiaalisesti konstruoituina. Nuoren toimijuuden nähdään muotoutuvan erilaisissa rakenteissa ja eri toimijoiden välisissä suhteissa.

Lastensuojelun sijais- ja jälkihuollolla sekä nuoren läheisillä ihmissuhteilla on tässä yhteydessä keskeinen sija. *Jälleenyhdistämisellä* tarkoitetaan lastensuojelun toimintaa, jossa tavoitteena on lapsen sijaishuollon päätyminen ja siirtyminen joko syntymävanhemman/-vanhempien tai muun läheisen luokse asumaan/huollettavaksi. *Syntymävanhemmilla* viitataan nuoren biologisiin vanhempiin. *Läheiset ja läheisverkostot* ymmärretään esimerkiksi sukulaisiksi ja muiksi läheisiksi ja/tai merkityksellisiksi ihmisiksi. Niiden määrittely on ollut empirialle avoin siten, että haastateltavien on ollut mahdollista määritellä läheisensä itse.

Sijaishuollon aikana tavoitteena on tukea yhteydenpitoa syntymäperheisiin ja läheisverkostoihin, vaikka perheen jälleenyhdistäminen ei olisi mahdollista tai tavoiteltavaa. Kyseessä on aikaan ja paikkaan sidottu sekä lastensuojelun eri toimijoiden välisissä suhteissa tapahtuva työskentely, joka saa erilaisia muotoja arkisesta yhteydenpidosta suunnitelmalliseen perhetyöhön tai perheterapeuttiseen työskentelyyn. (Hoikkala & Heinonen 2013, 47.)

Perhetyön käsite saa lukuisia erilaisia sisältöjä ja ilmenemismuotoja (ks. myös Vuori & Nätkin 2007), ja siten se on käsitteenä monisäikeinen ja monimerkityksinen. Perhetyön määritelmäksi on laadittu monta perusteltua ja eri lähtökohdista tuotettua kuvausta. Sitä voidaan tehdä ja tehdään erilaisissa toimintaympäristöissä ja eri kokoonpanoin sekä kohdentaa eri asiakasryhmille. Perhetyön ammattilaiset edustavat myös eri ammattiryhmiä ja nimikkeitä. Lisäksi perhetyötä voidaan kuvata sen mukaan, millaisia lähtökohtia ja tavoitteita sille asetetaan. (Forsberg-Kupias & Salminen 1986, 136; Rönkkö & Rytönen 2010, 27–28). Sijais- huollossa on perinteisesti tehty yhteistyötä lapsen huoltajien kanssa konkreettisissa asioissa, mutta viime vuosina on lisääntynyt myös systemaattisempi perheiden kanssa työskentely. Perhetyö on siten käytäntönä muuta kuin arkista yhteydenpitoa ja asioista sopimista.

Perheterapialla on ammatillinen ja tietoinen menetelmällinen pyrkimys perheen sisäisessä vuorovaikutuksessa ja yksittäisillä perheenjäsenillä esiintyvien häiriöiden ja niiden aiheuttaman kärsimyksen tutkimiseen, ymmärtämiseen ja hoitamiseen. Perheterapialla pyritään muuttamaan niitä ajankohtaisen vuorovaikutusverkon rakenteita, jotka ylläpitävät yksilöllistä mielenterveyden häiriötä ja estävät kehityksellisesti rakentavia ratkaisuja. Tämä tapahtuu erityisesti tavoittelemalla perheen vuorovaikutuksessa olevia myönteisiä voimavaroja ja mahdollisuuksia. (Ks. Kivistö 2014.)

Tässä selvityksessä lastensuojelun sijais- ja jälkihuolto muodostavat haastatelluille nuorille keskeisen institutionaalisen kontekstin. Vuonna 2013 avohuollon piirissä olleista lapsista ja nuorista (yli 88 000) noin 7 000 oli jälkihuollossa. Lastensuojelulain 12 luvussa säädetään jälkihuolto-oikeudesta ja jälkihuollon sisällöstä. Tässä yhteydessä sillä tarkoitetaan kunnan tarjoamaa tai hankkimaa palvelua, jota nuori saa tiettyjen edellytysten täytyessä ja niin halutessaan. Palvelun muodot vaihtelevat, ja niihin voi sisältyä esimerkiksi asumisen tukemista ja työntekijätapaamisia. Yleisperiaatteena on, että jälkihuollon muodot ja sisällöt sovitaan nuoren tarpeiden mukaisesti. Jälkihuolto perustuu vapaaehtoisuuteen ja nuoren haluun ottaa vastaan kyseisiä palveluja.

Selvityksen tehtävä

Tässä selvityksessä on etsitty vastauksia kysymyksiin siitä, miten nuoret ovat kokeneet sijaishuollon ja mieltäneet syntymäperheiden ja läheisverkostojen kanssa työskentelyn sijoituksen aikana sekä miten he ovat voineet vaikuttaa siihen itse. Päätehtävää on lähestytty seuraavien kysymysten avulla:

1. Mitä edellä mainittu työskentely on ollut, ja miten nuoren näkemys/mielipide tämänkaltaisen työskentelyn tarpeesta ja luonteesta on huomioitu?
2. Mikä siinä on ollut toimivaa?
3. Mitä nuori olisi halunnut tehtävän toisin?

Tätä selvitystä motivoi havainto perheiden jälleenyhdistämistä lastensuojelussa koskevan tiedon niukkuudesta. Olemassa olevassa tutkimuskirjallisuudessa on havaittu muun muassa se, että hallinto-oikeuteen tehdyt valitukset huostaanoton lopettamiseksi eivät useinkaan johda perheiden jälleenyhdistämiseen (de Godzinsky 2012). Niin ikään on todettu, että yli 16-vuotiaiden ikäryhmään kuuluvien lasten huostaanotot jatkuvat pääsääntöisesti täysi-ikäisyyteen saakka (Hiitola 2009). Näitä kysymyksiä on kuitenkin tarkasteltu nuorten oma-kohtaisten kokemusten ja näkemysten kautta vain vähän. Tässä selvityksessä on haluttu nostaa esiin edellä mainittuja asioita.

Selvityksen toteutus ja eettiset sitoumukset

Tämän selvityksen voi paikantaa laadulliseen sensitiivisen yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen kenttään. Kysymyksiin on etsitty vastauksia nuorten temaattisten yksilöhaastatteluiden avulla. Haastateltaviksi päätettiin kutsua itsenäistymisvaiheessa olevia nuoria. Tässä elämänvaiheessa olevalla nuorella ajateltiin olevan jo vähän etäisyyttä varsinaisen sijaishuollon aikaisiin tapahtumiin. Selvityksessä ei ole käytetty muita tietoja, kuten lastensuojelun asiakirjoja.

Haastattelut toteutettiin teemahaastatteluina, jolloin etukäteen päätetyt teema-alueet käytiin haastateltavan kanssa läpi ilman kysymysten tarkkaa muotoilua tai järjestystä. (Ks. Eskola & Suoranta 2000.) Teemahaastattelu haastattelumenetelmänä mahdollisti väljyyden haastattelutilanteessa syntyvälle vuorovaikutukselle. Tässä yhteydessä haastattelumenetelmää voisi luonnehtia myös narratiiviseksi, koska niissä oli vahva elämäkerrallinen elementti. (Esim. Eronen 2004.)

Menetelmän valinnassa hyödynnettiin viimeaikaisen yhteiskuntatieteellisen lapsuustutkimuksen suuntaviivoja ja periaatteita. Esimerkiksi Maarit Alasuutarin (2005, 152) havainto haastattelutilanteen kulttuurisesta tuttuudesta lapselle oli tärkeä tässä yhteydessä. Käytännössä se tarkoitti sellaista näkemystä, jonka mukaan haastattelutilanteiden ajateltiin olevan itsenäistyville ja jälkihuoltoikäisille nuorille entuudestaan tuttuja. Tätä näkemystä tuki ajatus siitä, että nuoret ovat todennäköisesti kohdanneet useita työntekijöitä lastensuojeluprosesseissa ja olleet usein haastattelun kaltaisissa vuorovaikutustilanteissa.

Haastateltavan vapaaehtoinen osallistuminen haastatteluun nähtiin ensiarvoisen tärkeäksi. Niin ikään tärkeänä pidettiin sitä, että haastateltava oli halukas kertomaan jotakin syntymäperheestään ja/tai läheisverkostostaan sekä siitä, miten syntymäperheen tai muun läheisverkoston kanssa oli työskennelty sijoituksen aikana. Olimme kiinnostuneita erityisesti siitä, mihin nuori oli itse tyytyväinen ja mitä hän olisi toivonut tehtävän toisin. Vaikka nämä aiheet muodostuivat keskeisiksi haastatteluissa, nuorten muunlaisetkin kokemukset sijaishuollosta nousivat keskusteltaviksi.

Haastateltavien luokse pääseminen edellytti tutkimuslupia ja halukkaiden nuorten etsimistä yhteistyössä avaintoimijoiden kanssa. Tutkimusluvut haettiin niiden kuntien viranomaisilta, joiden jälkihuoltopalveluiden piirissä haastateltaviksi halukkaat nuoret olivat. Koska haastateltavat olivat jo täysi-ikäisiä, he saivat itse päättää osallistumisestaan. Haastateltavien etsintä käynnistettiin yhteistyökumppaneiksi lupautuneiden tahojen piiristä, mutta kohderyhmää laajennettiin selvityksen edetessä. Tutkimusluvut haettiin yhteensä kymmenestä kunnasta siten, että lupien hakijoina toimivat molemmat selvityksen vastuhenkilöt.

Kun myönteiset tutkimuslupapäätökset olivat saapuneet, tutkija Jaana Kivistö oli yhteydessä jokaisen paikkakunnan jälkihuollosta vastaavaan yksikköön ja yksikön johtavaan sosiaalityöntekijään tai nuoren asioista vastaavaan sosiaalityöntekijään. Johtavan sosiaalityöntekijän koordinoimana yksikön työntekijät joko lähettivät asiakasnuorille asiaan liittyvän infokirjeen tai työntekijät kertoivat selvityksestä tapaamisissaan. Haastatteluun ilmoittautuminen jätettiin nuoren päätettäväksi siten, että hänen toivottiin ottavan yhteyttä tutkijaan joko itse tai tutun työntekijän välityksellä. Tämänkaltaisen menettelyn arvioitiin mahdollistavan kohderyhmän nuorten yksityisyyden säilyttämisen tutkijaan nähden. Yhteydenoton jälkeen tutkija kertoi selvityksestä vielä tarkemmin ja sopi samalla itse haastatteluista. Nuoret olivat yhteydessä tutkijaan sähköpostitse tai puhelimitse. Muutamassa tapauksessa työntekijä soitti tutkijalle nuoren ollessa paikalla ja haastatteluista sovittiin puhelun aikana.

Selvityksen aiheen luonteesta johtuen eettisten kysymysten pohdinta on ollut tärkeä osa koko selvityksen tekemisen prosessia Tarja Kuulan (2006) näkemystä seuraten. Hänen näkemyksensä mukaan tutkimusetiikka kattaa koko tutkimusprosessin aina aiheen ideoinnista tutkimuksen vaikutuksiin saakka (Kuula 2006, 11). Noora Ellosen ja Tarja Pösön (2010, 192) mukaan lasten ja nuorten tutkimisen eettiset jännitteet voidaan kiteyttää kahdeksi ääripäänäkökulmaksi. Suojelunäkökulmassa korostuu lasten ja nuorten suojelu tutkimukselta sen mahdollisten vahingoittavien haittojen ehkäisemiseksi. Osallisuusnäkökulma peräänkuuluttaa sen sijaan lasten ja nuorten tutkimukseen osallistumisen laajamittaista ja monipuolista tukemista. (Emt. 195.) Nuorten osallistumisen mahdollistaminen nähtiin hyvin tärkeäksi tässä yhteydessä.

Selvityksen keskeinen eettinen lähtökohta oli se, että tarkastelun kohteena oleva ilmiö ja lastensuojelun kenttä olivat molemmille vastuuhenkilöille entuudestaan tuttuja. Eettisiä kysymyksiä huomioitiin myös selvityksen konkreettista toteuttamista koskevissa valinnoissa, jotka kiinnittyivät sensitiivistä yhteiskuntatieteellistä tutkimusta koskeviin periaatteisiin. Käytännössä haastattelut tehneellä tutkijalla oli entuudestaan kokemusta vastaavanlaisesta tutkimusasetelmasta ja nuorten tutkimuksellisesta haastattelemisesta. Vaikka haastateltavat olivat jo täysi-ikäisiä, myös lapsuustutkimukseen liittyviä erityisiä eettisiä periaatteita pidettiin tärkeinä. Samalla tunnistettiin se mahdollisuus, että haastattelussa saattaa paljastua lastensuojelun toimintaan liittyviä epäkohtia. Lähtökohtasitoumuksena oli, että jos haastateluissa ilmenee jotain tämänkaltaista, haastattelija keskustelee asiasta ensin nuoren kanssa ja sen jälkeen tarvittaessa nuoren jälkihuollosta vastaavan työntekijän kanssa. Tällaisia tilanteita ei kuitenkaan noussut esiin.

Koska selvitys perustui nuoren halukkuuteen ja vapaaehtoisuuteen, nuorella oli mahdollisuus päättää itse osallistumisestaan. Haastatteluun osallistuminen tulkittiin suostumukseksi, ja tutkija keskusteli asiasta vielä haastattelun alussa. Nuorelle kerrottiin, että haastattelun keskeyttäminen tai osallistumisen peruuttaminen on mahdollista missä vaiheessa tahansa. Kaikki nuoret, joiden kanssa haastattelut sovittiin, tulivat haastatteluun täsmällisesti sovittuna ajankohtana. Kukaan ei perunut haastattelua eikä kukaan halunnut keskeyttää sitä. Haastattelutilanteessa haastattelija ja haastateltava olivat kahden. Nuoria oli etukäteen informoitu myös siitä, että he saattoivat niin halutessaan ottaa haastatteluun mukaan myös tärkeän henkilön (kuten sijaisvanhemman tai jälkihuoltotyöntekijän). Tähän mahdollisuuteen kukaan nuorista ei kuitenkaan tarttunut.

Haastattelun alussa nuorelle kerrottiin selvityksen tarkoitus ja se, että selvitys perustuu heidän kertomaansa ilman muuta materiaalia. Niin ikään haastattelun luottamuksellisuutta korostettiin ja kerrottiin, että siinä puhutut asiat ovat nuoren ja tutkijan välisiä asioita. Haastattelutilanteessa tutkija kehotti nuorta kertomaan, jos hän ei halua keskustella jostain teemasta. Niin ikään hän pyysi kysymään tarkennusta epäselvissä kohdissa. Myös raportoinnista kerrottiin, sekä siitä, että julkaistavassa raportissa korostetaan nuorten anonymiteettia ja tunnistetietojen häivyttämistä.

Ajallisesti haastattelut kestivät 45 minuutista 90 minuuttiin. Ne tehtiin nuoren toivomassa paikassa. Näitä paikkoja olivat nuoren koti, sijaishuoltoyksikkö (laitos tai perhekoti) ja jälkihuoltoyksikön tilat. Haastattelut nauhoitettiin ääninauhurilla. Haastattelija purki ja litteroi tallenteet yksin. Tutkimuslupien mukaisesti tallenteet on sovittu hävitettäväksi selvityksen valmistumisen jälkeen.

Haastattelijan jälkikäteisarvioinnin mukaan haastattelut etenivät hyvässä hengessä, vaikka niissä sivuttiin raskaita aiheita ja elämänvaiheita. Nuorille korostettiin myös sitä, että he voivat olla yhteydessä haastattelijaan jälkeensä. Kukaan nuori ei ole ottanut yhteyttä – ainakaan toistaiseksi.

Koska tämä on selvitys nuorten näkökulmasta, raportissa käytetään melko paljon nuorten suoria sitaatteja. Sitaattitekstejä on muokattu siten, että kaikki nimet ja paikkakunnat on karsittu pois. Tunnistettavuuden vuoksi on häivytetty myös murre sanat sekä joitain pieniä yksityiskohtia. Empiiriset luvut on rakennettu niistä teemoista, jotka haastatteluissa nousivat erityisesti esille. Nuorten lainaukset on pyritty tekemään nuoria ja heidän asiasisältöään kunnioittavalla tavalla. Kaikkia haastatteluissa puhuttuja asioita ei ole voitu kirjata auki tähän raporttiin, ja siltä osin tutkija on tehnyt aineistoon liittyviä valintoja.

3. Aineiston esittely

Nuorten taustaa

Selvitystä varten haastattelin 13 nuorta eri puolilta Suomea. Nuoret olivat 9 eri kunnan jälkihuollon asiakkaita. Osa nuorista ei asunut jälkihuollon vastuukuntansa alueella. Haastateltavissa oli 11 tyttöä ja 2 poikaa. Kaikki nuoret olivat olleet huostaanotettuina ja sijoitettuina pitkäaikaisesti. Nuoret olivat olleet sijoitettuina sekä laitoshoidossa että perhehoidossa; läheisverkostosijoituksia ei ollut yhdelläkään haastatellulla. Nuorista 7 sijoitettiin pitkäaikaisesti alle 12-vuotiaana ja 6 sitä isompina. Nuorten pitkäaikaiseen sijoitukseen siirtymisen ikä oli 5–16 vuotta. Koska nuorten sijoitusajankohdat vaihtelivat, sijoituksia oli tehty sekä nykyisen (LsL 417/2007) että edellisen lastensuojelulain (LsL 683/1983) perusteella.

Kaikki nuoret olivat suorittaneet peruskoulun loppuun. Haastattelujen aikaan kaksi nuorista oli työttömänä, yksi armeijassa ja yksi odotti tietoa jatko-opinnoista. Yhdeksän nuorta opiskeli lukiossa tai toisen asteen oppilaitoksessa. Muutama nuorista oli juuri saanut opinnot loppuun. Tein haastattelut huhti-syyskuun välisenä aikana, ja haastattelun ajankohdalla nuoret olivat konkreettisesti koulussa, töissä/kesätöissä, työttömänä tai kesälomalla. Kaiken kaikkiaan haastatteluun osallistuneet nuoret olivat hyvin aktiivisia ja heillä oli monenlaisia tulevaisuuden suunnitelmia ja haaveita.

”Mä tykkään teknologiasta ja lukemisesta. Mä olen harrastanut esim. taekwondo ja pianonsoittoa. Tällä hetkellä mun aktiviteetteihin kuuluu nuorisovaltuusto, jossa yritän vielä saada asioita eteenpäin. Tällä hetkellä olen kesätöissä ja sen jälkeen olen vielä menossa isoseksi ja lasten kesäleirille töihin.”

”Haluan, että minulla on omistusasunto ja ehkä muutan Keski-Suomeen. Haluaisin vielä jatkaa opintoja, ehkä poliisiksi tai sosiaalialalle, ylipäänsä että on töitä.”

Haastattelun aikaan kaksi nuorta oli iältään 20 vuotta, viisi 19 vuotta ja kuusi 18 vuotta. Nuorista 10 asui itsenäisesti vuokra-asunnossa ja 3 asui sijaishuoltopaikassa (perhehoidossa). Ne nuoret, jotka asuivat omassa asunnossaan, olivat etsineet ja löytäneet asunnon niin sanotusti yleisiltä vuokramarkkinoilta itsenäisesti. Kukaan nuorista ei asunut lastensuojelun tukiasunnossa tai muunlaisessa tuetussa asunnossa.

Nuorista kolme oli asunut koko elämänsä samalla paikkakunnalla, jossa myös sijaishuolto oli järjestetty. Kaikki muut olivat muuttaneet perheen kanssa ja mukana ja/tai heidät oli sijoitettu toiselle paikkakunnalle. Sijaishuoltopaikkojen määrä nuorta kohden vaihteli.

Kaikki nuoret olivat jälkihuollossa. Jälkihuoltoa toteuttivat vaihtelevat tahot. Nuorten kanssa työskentelivät joko kunnan työntekijät tai yksityinen palveluntuottaja. Viimeksi mainituissa tapauksissa jälkihuoltotyöntekijät olivat siitä laitoshuoltopaikasta, jossa nuori oli viimeisimpänä ollut. Luonnollisesti niiden nuorten kohdalla, jotka vielä asuivat perhehoidossa, perhe oli mukana nuorten elämässä. Kaikilla nuorilla oli tiedossa oma vastuusosiaalisyöntekijä. Jälkihuoltosuunnitelma oli tehty kaikille tai sitä tehtiin parastaikaa.

Perherakenteiden moninaisuus

Nuorten perhe- ja läheisrakenteet osoittautuivat moninaisiksi ja erityisen kiinnostavaksi teemaksi selvityksen edetessä. Lastensuojelussa korostuu perheiden moninaisuus (Niskanen 2014, 23), kuten näilläkin nuorilla. Itseäni hämmästytti se verkostojen monipuolisuus, jota nuoret kuvasivat. Kaikista haastatelluista nuorista vain yhden nuoren vanhemmat olivat edelleen yhdessä ja naimisissa. Muiden nuorten vanhemmat olivat eronneet. Kaksi nuorta ei tuntenut eikä tiennyt isäänsä. Vanhempien erossa kaikki lapset olivat aluksi jääneet asumaan äidin luokse, mutta matkan varrella oli tapahtunut myös muuttoa isien luokse. Vanhempien erojen myötä nuorten verkostoihin oli tullut isä- ja äitipuolia sekä sisarpuolia. Välit omiin vanhempiin olivat muuttuneet iän karttumisen myötä; suhteet huoltajiin olivat sekä parantuneet että huonontuneet. Nuori oli saattanut uskaltaa tehdä asiaan liittyen omat ratkaisut iän myötä, kuten nuoret ohessa kertovat.

”Minusta äidin tilanne on sillä tavalla ihan kohtuullinen. Et aikaisemmin meillä ei ollut niin hyvät välit äidin miesystävän kanssa, mutta nyt on paremmat välit. Et välillä se tuntuu läheisemmältä kuin mitä oma biologinen isä on. Et äidin miesystävä tietää enemmän mun asioista kuin mitä isä. Ja äidin kanssa mulla on hirveänkin läheiset välit.”

”En saanut pitää isään yhteyttä. Multa kiellettiin kaikki, en saanut sukulaisiin pitää yhteyttä, en isään vaikka tietenkin pidin salaa. Ja nythän on niin että en pidä äitiin mitään yhteyttä, mutta oon isän ja isän tyttöystävän ja kahden mun puoli-pikkuveljen kanssa tekemisissä.”

Kun lapsi tai nuori sijoitetaan sijaishuoltoon, hänen koko verkostonsa ja suhteet läheisiin ihmisiin muuttuvat usein laajemminkin. Sijaishuollossa olevien lasten tilannetta on usein verrattu eroperheiden lapsiin siinä mielessä, että lapsella on vähintään kaksi kotia. Lapsi kuuluu ainakin kahteen systeemiin, mutta systeemejä voi olla useampiakin. (Esim. Pitkänen 2011; Söderlund 2010.) Verkostoon tulee ihmisiä, jotka saavat lapsen elämässä erilaisia merkityksiä. Kati Hämäläinen (2012) puhuu sidoksellisuudesta tutkiessaan perhehoitoon sijoitettujen lasten antamia merkityksiä kodeilleen ja perhesuhteilleen. Lapsen sidoksellisuus saa uudenlaisia muotoja huostaanoton ja sijoituksen myötä. Heidän ympärilleen on muodostunut monenlaisia verkostoja, jotka ovat sekä biologisia että muiden toimesta luotuja. Hämäläinen nostaa tutkimuksessaan keskusteluun sidoksellisuuden lisäksi relationaalisuuden käsitteen. Tämä käsite on tärkeä, koska se nousee perhesuhteiden rajojen yläpuolelle. Käsite huomioi myös sen, että ihmiset ovat suhteessa toisiinsa, jotka eivät ole sukua ”veren” tai avioliiton kautta. Nämä suhteet saattavat muodostua hyvin tärkeiksi ja läheisiksi. (Hämäläinen 2012, 41.)

Haastattelemani nuoret olivat sukkuloineet omista verkostoistaan hyvin luontevalla tavalla. He olivat sekä hakeneet että löytäneet verkostostaan itselle tärkeitä henkilöitä myös omien verisukulaistensa lisäksi. Välillä näin oli ollut ehkä pakkokin toimia: omia läheisiä ei ollut, he olivat hävinneet aika ajoin tai he eivät olleet antaneet sellaista huolenpitoa, jota lapsi olisi tarvinnut.

Miia Pitkäsen (2011) mukaan vanhemmuus rakentuu lapsen ja vanhemman välisessä suhteessa. Psykologiassa lapsen ja vanhemman välistä suhdetta voidaan tarkastella kiinty-

myssuhdeteorian valossa. Se voi tarjota kaksi vastakkaista tapaa hahmottaa lähisuhteita. Kiintymyssuhdeteorian avulla voidaan perustella lapsen ja biologisen vanhemman välisen biologisen suhteen merkityksellisyyttä. Tällöin korostuu se, miten tärkeää on tukea vanhemmuutta ja välttää lähisuhteiden katkeamista. Toisaalta vanhempi ei aina ole tukea antava huolehtija, ja tällöin ratkaisu lapsen ongelmiin voidaan löytää toimivamman kiintymyssuhteen mahdollistamisesta. (Pitkänen 2011, 19.)

Haastattelemieni nuorten verkostossa oli monenlaisia jäseniä; niin biologisia ja muita läheisiä kuin myös sijaishuollon kautta löytyneitä. Viimeksi mainitut olivat aluksi olleet työntekijöitä, nuoren elämään osoitettuja vieraita, joista oli matkan varrella kasvanut merkittäviä aikuisia – jopa vanhempia tai heitä vastaavia läheisiä. Nuoret ”löysivät” itselleen kokonaisia perheitä sisaruksineen ja isovanhempineen koskettavalla tavalla. Perheiden moninaisuus ja monipuolisuus sai selvityksessä laajemman merkityksen erityisesti niiden nuorten kohdalla, jotka olivat olleet perhehoidossa.

”V: Asuin sijaisperheessä aika pienestä saakka ja pidän sitä perhettä perheenäni. Ja niinku sanon äitiä äidiksi ja isää isäksi. Siellä oli ennestään sisko ja veli, mun äitin ja isän omia lapsia. Sitten mä muutin sinne mun pikkusiskon kanssa. Mun biologinen isä kuoli kun mä olin pieni.

K: Onko sulla siinä biologisessa perheessä muita sisaruksia?

V: Ei sellaisia, joita mä tuntisin. On mulla vissiin isosisko ja isovelji, mut niitä mä en ole nähnyt. Sit mulla on siskopuoli, joka myös on huostaanotettu ja häneen mä pidän yhteyttä.”

”Mä nään, että mulla on kaksi äitiä ja kaksi isää, koska mä en vaan tiedä, että miten mä hahmottaisin tän muulla tapaa. Et ne on kuitenkin ollut mun tukena niissä tilanteissa ja silloin kun mun (biologiset) vanhemmat eivät ole olleet.”

”Mun äiti on kuollut ja mä en tunne mun isää. Ja siis mulla on mun kummit ja velipuoli, johon en kyllä ole pitänyt yhteyttä. Sit kun mut sijoitettiin niin mä sain sellaiset sijaismummit. Et mulla on muuten tosi suppea suku. Et nää sijaisvanhemmat ovat mulle tosi tärkeitä, et niistä on tullut mulle lähes vanhemmat. Ja sit mä oon ollut Maijan (sijaisäidin) tyttären luona lomalla ja Maijan siskon poika on mun hyvä kaveri.”

Jotta nämä suhteet muodostuivat tämänlaisiksi, nuoret olivat olleet sijoitettuna useita vuosia samassa paikassa, ja sitä kautta luottamuksen syntyminen oli ollut mahdollista. Nuoret olivat voineet, ja ehkä heidän oli myös täytynyt, sitoutua sijaisvanhempiin, koska heillä ei ollut konkreettisesti omia vanhempia tai koska omat vanhemmat olivat syystä tai toisesta jättäytyneet taka-alalle. (Ks. myös Pitkänen 2011, 89.)

”No, siis mun biologiset vanhemmat olivat alkoholisteja eikä ne pystyneet pitämään huolta. Ja sit oli niitä tapaamisoikeuksia sillei, et oltais nähty. Mut kun mä olin aika pieni niin mun biologinen isä kuoli ja sitten tää mun biologinen äiti lopetti käymästä. Sit mä oottelin häntä pari vuotta, kun hän aina peru ne tapaamiset. Sitten hän kuoli pari vuotta sitten.”

Mielestäni perhehoidon vanhemmilta oli vaadittu syvää sitoutumista työhönsä, ja heidän oli pitänyt laajentaa omaa perhekäsitystään, jotta lapsille tuli tilaa sitoutua heihin ja heidän biologisiin lapsiinsa. Leena Valkonen (2014) on tutkinut sijaisvanhemmuutta ja sijaisvanhemmaksi ryhtymisen motiiveja. Valkosen mukaan motiivi ryhtyä sijaisvanhemmaksi perustuu useimmiten huolenpidon moraalinäkökulmaan: haluan tarjota huolenpitoa lapselle, joka on ainakin jossain määrin sitä vailla. Tämä moraalinen mielenlaatu johtaa toimintaan, konkreettiseen arkipäivän huolenpitoon. Se, missä vaiheessa huolenpidon tunneulottuvuus tulee mukaan, vaihtelee. (Valkonen 2014, 140.) Haastattelemini nuorten kuvausten perusteella sanoisin, että heidän kohdallaan sijaisvanhemmat olivat siirtyneet huolenpidosta tunnetyöhön. Näyttäisi siltä, että sekä sijaisvanhemmat että nuoret olivat kyetneet vastavuoroiseen suhteeseen, jonka myötä oli päästy huolenpitosuhteeseen ja itse asiassa hyvinkin korjaaviin kokemuksiin.

Usein ajatellaan, että laitoshoidossa tämän kaltaista kiinnittymistä ei synny ainakaan kovin helposti. Toisaalta haastattelemistani nuorista useampi oli löytänyt itselleen työntekijän, joka oli muodostunut tärkeäksi ja johon nuori kertoi pitävänsä edelleen yhteyttä.

”Mun omaohjaaja... että me pidetään edelleen yhteyttä. Me nähään aina silloin tällöin. Et enemminkin nyt kun hän ei ole siellä enää töissä ja meillä ei enää ole niitä rooleja, niin on jotenkin paremmalla mielellä ja mun ei enää tarvitse miettiä, että mitä mä sanon vaan avoimesti voin puhua.”

Näyttäisi myös siltä, että laitoshoidossa olleiden nuorten suhteet biologisiin vanhempiin näyttäytyivät kiinteämmiltä kuin perhehoidossa olleiden. Haastattelemani nuoret olivat nuoresta iästään huolimatta kohdanneet elämässään monia menetyksiä. Kolmen nuoren vanhempi tai vanhemmat olivat kuolleet. Henna Niskanen (2014) huomioi saman asian omassa tutkimuksessaan. (Ks. myös Valkonen 2014.) Nuorilla oli siten menetyksiä elämässään. Toisaalta kaksi nuorista oli itse jo äitejä ja he asuivat omien lastensa kanssa.

Kolmella nuorella ei ollut sisarusia, kaikilla muilla oli. Nuorten kertomuksissa sisarusukset olivat muodostuneet merkityksellisiksi niin hyvässä kuin pahassa. Ne nuoret, joilla oli vanhempia sisarusia, isosiskot tai veljet olivat tuoneet tukea ja turvaa. He olivat myös saattaneet aktivoida lastensuojelun toimenpiteitä. Itse isosiskoina toimineet olivat taas omalta osaltaan huolehtineet pikkusisaruksistaan. Lisäksi oli myös etäisempiä sisarussuhteita. Nämä etäiset sisarussuhteet näkyivät varsinkin niissä tilanteissa, joissa ikäero oli iso, lapsilla oli ollut eri vanhemmat tai he eivät olleet koskaan asuneet yhdessä.

*”K: Muistatsä, että puhuitteko te siskon kanssa, että nyt aletaan puhumaan?
V: Enemmän mun sisko vielä, kun se oli musta huolissaan ja mun syömishäiriöstä ja se siinä vaiheessa pakotti mut puhumaan terveydenhoitajalle. Me ollaan siskon kanssa oltu samassa sijaishuoltopaikassa ja se on ollut kyl ihana asia. On ollut joku, jonka kanssa on voinut jakaa ja puhua niistä ajoista. Se on ollut meidän toive, kun niin tiiviitä ollaan.”*

”No me tapeltiin mun pikkusiskojen kanssa aina ja mä sanoin jo aikaisemmin, et mä en halua samaan paikkaan niiden kanssa, et se ei tuu onnistuun. Mut silti ne kuitenkin laitto.”

”Et mulla ei ole, mulla ei ole mitään ns. lapsuutta ollut. Mulla on aina ollut vastuu mun siskoista, et en mä ole pystynyt elämään omaa lapsuutta.”

Jos nuorilla oli sisaruksia, he saivat pääasiassa läheisen merkityksen, ja riidoista huolimatta sisarukset tunnettiin läheisiksi. Ne nuoret, joilla sisaruksia ei ollut, eivät nostaneet asiaa esille.

4. ”Meille oli ihan selvää, että me ei palata”

Huostaanoton syyt ja polut sijaishuollossa

”V: No, silloin mä asuin äitin luona ja sillä oli sit vähän mielenterveysongelmia ja tämmösiä, niin sit sen takia mut laitettiin sinne (laitokseen). Kun mä soittelin koko ajan isälle siitä, että äiti teki mulle aina sellaisia, aika outoja asioita. Sit mä soittelin koko ajan isälle, että mä haluan olla siellä. Sit me laitettiin sossulle, että mä pääsisin muuttamaan isälle. Et sit mut laitettiin sinne laitokseen kun sit vähän katottiin sitä tilannetta, että onko mun sit hyvä olla isän luona.

K: Niin sit sen ekan sijoituksen jälkeen sä menit isälle?

V: Joo, sieltä mä menin isälle.

K: Mitä sitten tapahtui?

V: No sit me asuttiin isän kanssa ja sit isä löysi uuden naisystävän ja sit se alko olla siellä paljon. Sit mä asuin yksin siinä kämpässä hetken aikaa ja sain hädön ja sit koulu alko mennä huonosti. Sit meillä oli semmonen sossupalaveri ja mä sain vielä yhden mahdollisuuden mennä kokeileen asumista äidille. Sit mä asuin siellä vähän aikaa ja sit äitillä oli kans joku sellainen miesystävä, joka oli siellä paljon ja sit se käytti paljon alkoholia ja kaikkee tämmöstä. Sit se jotain tönäs mun siskoa ja sit mä kävin sen päälle. Sit siitä tehtiin se uudelleensijoitus ja se oli lopullinen, koska ei sit enää ollut vaihtoehtoja kun ei ollut paikkaa mihin mennä ja kummallakaan ei onnistunut.”

Nuoret tiesivät äärettömän hyvin, miksi heidät oli sijoitettu. He osasivat erotella omaan käytökseen liittyvät syyt vanhempien käytöksestä, ja he muistivat hyvin myös polun, jota oli kuljettu. Vain yksi nuorista ei muistanut tai osannut kertoa sijoituksen syitä. Hän kuitenkin muisti, milloin hänet oli sijoitettu ja kauanko hän oli ollut sijaishuoltopaikassa. Nuorten sijoituspoluissa oli samankaltaisuutta, mutta myös eroavaisuuksia. Sijoituksen syyt olivat raskaita ja monimuotoisia, ja perheillä oli ollut monenlaisia ongelmia. Toiset nuoret olivat olleet sijoitettuina perhehoidossa, osa laitoshoidossa ja osa molemmissa.

Alle 12-vuotiaina sijoitettujen osalta ensisijaiset syyt liittyivät huoltajan tai huoltajien tilanteeseen eli kasvuolosuhteisiin. Sijoituksen syyt olivat tällöin vanhempien päihteiden käyttö, mielenterveysongelmat tai huoltajan kuolema. Vanhempien lasten kohdalla tilanne saattaa olla toisin. Jos ongelmia ei ole kyetty tunnistamaan ja ratkaisemaan tukitoimien avulla varhain, lapsen oma oireilu voi lisääntyä ja siihen aletaan kiinnittämään huomiota iän karttuessa. Tämä on myös muiden tutkijoiden tunnistama tilanne. (Bullock, Gooch & Little 1998, 92–93; de Godzinsky 2012; Kivistö 2006.)

Tapio Rätty (2007; 2010) jaottelee huostaanoton perusteet kahteen sinänsä itsenäiseen perusteeseen: lapsen kasvuoloissa oleviin puutteisiin tai lapsen omaan käytökseen. Mahdollista on, että huostaanoton perusteina on sekä kasvuolosuhteissa olevat puutteet että lapsen oma menettely tai käyttäytyminen.

”V: Sit mut huostaanotettiin 14-vuotiaana. Mä olin eka laitoksessa puoli vuotta. Tai no, sosiaalihuollon asiakkaana mä olen ollut pienestä lähtien, ihan avohuollossa. Se oli ihan ihme asia, että meidät huostaanotettiin vasta siinä vaiheessa. Et kun ne tiesi sen, että meidän perheessä oli tosi paljon ongelmia. Kun äidillä ja isällä oli alkoholiongelmia. Oltiin me sit sellaisia pieniä pätkiä vastaanottoyksikössä ja perheessä jo aikaisemminkin. Me ollaan tietty siskon kanssa kierretty kaikki samat paikat. Sitten vasta kun alko koulusta ja joka paikasta tulla sellasta huolta, että mikä tässä oikeen on. Ittelle alko tulla kaikkee, kun alko reagoimaan siihen perhetilanteeseen. Sitten tavallaan niinku puututtiin.

K: Et sun oma käytös oli sellasta että siitä huolestuttiin?

V: Joo, meillä oli aikaisemmin käyntejä niinku avohuollon puolella. Mut meidän äiti oli aina sellanen, että meillä on kaikki hyvin. Et se manipuloi, et se sano, että älkää kertoko meidän kotitilanteesta. Sit kun me ite uskallettiin avata suumme, että mitä se todellisuudessa on, että meillä ei ole ruokaa ja äiti on joka päivä päissään. Meillä ei ole rahaa ja me etittiin äitiä välillä kun se oli jonkun kaverin luona sammuneena.”

”Meillä oli niin paljon riitoja mun vanhempien kanssa. Ja sit kun toi koulu ei sujunut, kun ei kiinnostanut ja sit semmonen karsee murrosikä.”

Rädyn jaottelu oli selkeästi löydettävissä näiden nuorten tarinoista. Sijoituksen syinä olivat kasvuolosuhteet, nuoren oma käytös, tai syitä oli monia niin kasvuolosuhteissa kuin myös nuoren käytöksessä. Iän karttumisen myötä perusteita sijoitukselle alkoi tulla lisää.

Taulukko 1. Sijoituksen ensisijaiset syyt

Syy	Lukumäärä (n=13)
Perheen ja vanhempien ongelmat sekä nuoren oma käytös	4
Vanhempien päihteiden käyttö (alkoholi ja huumeet)	3
Huoltajan vakava mielenterveysongelma	1
Huoltajan kuolema	1
Nuoren oma käytös	1
Huoltajan lapsen kohdistama pahoinpitely	1
Huoltajan toive/painostus sijoitukseen	1
Ei tietoa	1

Useampi nuori kertoi, miten haastava kotitilanne oli alkanut vaikuttaa hänen omaan käyttökseen haitallisesti. Kun nuoren oma käytös alkoi herättää huomiota tai vanhemmat hakivat siihen apua, sijoitus tapahtui. Tämä osaltaan tukee näkemystä siitä, että ”pienenä” lapset eivät saa apua perheen ongelmiin, jos vanhemmat eivät tunnista ongelmiaan ja kieltäytyvät yhteistyöstä (ks. Kivistö 2006).

”V: Kyllähän se (Stt.) kävi juttelemassa ja vanhemmat kovasti pelkäsivät, että jos oma lapsi joutuu johonkin. Että kyllä siinä varmaan peiteltiin tilannetta. Että kyllä vanhemmat mullekin sanoivat, että kun ne sitten tulevat käymään niin sun ei tarte meidän juomisesta puhua. Että kyllä mä sitten olin hiljaa.

K: Miten sitten koulussa, eikö siellä mitenkään tullut ilmi, että sun vanhemmat juo?

V: Kyllä ne varmaan koulussa kiinnitti huomiota siihen, että ekaksi mun veljen jaksamiseen kiinnitettiin huomiota ja sit se kävi juttelemassa koululla. Sitten se kerto siitä kotitilanteesta. Sitten siitä varmaan tuli se ilmoitus. Mutta olihan mulla sitten, mullahan tuli yläasteella niitä itkukohtauksia ja tämmösiä siellä koulussa, että mä en jaksa. Et mä menin luokan ulkopuolelle ja mä sanoin opettajalle, että mä en jaksa olla täällä. Että mun voimat ei enää riitä ja mä oon nukkunut niin huonosti. Et kun se oli kuitenkin sellasta, että iltaisin sai aina mieltä, että tulevatko ne tänään illalla kotiin, että sitä sai aina pettyä. Taisin siitä muutaman kerran ärhtäinkin, että tämmöstäkö tämä on, että minun pitää itte pärjätä?”

Tekemieni haastattelujen perusteella näyttäisi siltä, että lastensuojelun on helpompi puuttua ja työskennellä oirehtivien, niin sanotusti ”näkyvien” nuorten tai niiden nuorten kanssa, jotka itse pyytävät apua (myös Kivistö 2006, 74). Nuoret osasivat äärettömän tarkkanäköisesti eritellä sen, miten kodin olosuhteet ja turvattomuus siellä olivat saaneet nuoren lähtemään omille teilleen ja välttelemään kotona olemista.

”K: Muistatsä niitä syitä?”

V: Niitä oli monia syitä, just se mun, meidän äidillä oli silloin ja on edelleen jonkinasteinen alkoholiongelma ja sit mä just varmaan siitä aloin reagoimaan. Mä karkasin kotoa, join viikonloppuisin ja kyl siinä taisi olla sellaista näpistelyäkin. Et totta kai se oli huolestuttavaa kun mä olin niin pieni.”

”Mut enkä mä ikinä jaksanut olla kotona. Et mä kävin koulun jälkeen kotona ja tein läksyt ja lähdin pois, koska en mä halunnut olla siellä.”

Lähes kaikki nuoret olivat olleet ainakin lyhyen ajan vastaanottoyksikössä ennen pitkäaikaiseen paikkaan siirtymistä. Tämä näyttäisi olevan siten eri puolilla Suomea käytössä oleva toimintamalli. Sen mukaan lapsi sijoitetaan ensin vastaanottoyksikköön tai kriisiperheeseen, jossa arvioidaan tilannetta ja sen jälkeen tehdään päätös huostaanotosta ja pitkäaikaisesta sijoituksesta. Sijoitusajat vastaanottoyksiköissä vaihtelivat noin kuukaudesta lähes vuoteen. Myös sijaishuoltopaikkojen määrä kokonaisuudessaan vaihteli: yhdellä nuorella oli yksi sijaishuoltopaikka, ja yhdellä sijaishuoltopaikkoja oli yli kymmenen. Yksi nuorista sijoitettiin suoraan pitkäaikaiseen laitopsyksikköön. Tyypillisesti nuoret olivat olleet yhden jakson vastaanottoyksikössä, josta olivat palanneet kotiin. Paluu kotiin ei ollut täysin onnistunut, vaan perhe ajautui siihen tilanteeseen, jossa oli tarvittu uusi sijoitus. Tänä aikana oli tehty päätös pidempiaikaisesta sijoituksesta ja huostaanotosta. Aika ensimmäisen ja toisen sijoituksen välissä vaihteli muutamasta kuukaudesta useampaan vuoteen.

Nuoret kertoivat, että muuttoa sukulaisille tai muille läheisille oli kartoitettu vaihtelevasti. Osa nuorista ei tiennyt tai muistanut, osalla ei ollut ketään kenen luokse olisi voinut mennä ja osa ei missään tapauksessa halunnut tai ajatellut, että muutto sukulaisille olisi ollut hyvä ratkaisu.

"K: Niin että se sit päätettiin, että sä menet laitokseen etkä mihinkään perheeseen tai sukulaisille?"

V: Vitsi kun ei kaikkea muista, kun nyt alkaa miettimään... Mä en tiedä, että miksi mua ei pistetty mihinkään perheeseen.

K: Et oisko kun sulla oli päihteiden käyttöä?"

V: Niin, mä en tiedä, et kuitenkin se oli yksi vaihtoehto että mä olisin mennyt isän luokse. Mut mä en sit halunnut sitäkään."

"K: Mietittiinkö siinä vaiheessa mitään sukulaisia?"

V: Ei ja hyvä niin, koska äiti olisi voinut vaikka ottaa pois sieltä."

Työskentely sijoituksen aikana

Nuorten ja heidän perheidensä kanssa oli ennen huostaanottoa ollut pääsääntöisesti avoimuuden työskentelyä. Koska nuorten sijoitusiät vaihtelivat, myös heidän muistonsa siitä, mitä ennen pitkäaikaista sijoitusta oli tehty, olivat erilaisia. Valtaosa nuorista muisti, että joitain tapaamisia oli ollut. Nuoret eivät tarkkaan muistaneet tai tienneet sitä, kenen kanssa tapaamisia oli ollut tai mistä syystä.

"No joskus pienempänä oli jotain käyntejä sossulla, jotain juteltiin ja tämmöstä, et ei mitään erikoista."

Yhden nuoren kohdalla oli työskennelty tiiviisti perheen kanssa pitkäaikaisen sijoituksen aikana. Muilla nuorilla ei heidän käsityksensä mukaan ollut vastaavaa työskentelyä. Tähän löytyy luonnollisia selityksiä sen osalta, että toisten nuorten vanhemmat olivat kuolleet, toisten nuorten kohdalla vanhemmat eivät olleet kyenneet sitoutumaan säännöllisesti nuoren elämään ja osa nuorista ei ollut halunnut työskentelyä vanhempien kanssa. Muutama nuorista ei osannut sanoa, miksi työskentelyä ei ollut ollut ja nuoret ajattelivat nyt, että he olisivat toivoneet sitä.

"V: Joo, on kaikkee noita perhetapaamisia ollut.

K: Millaisia ne ovat olleet?"

V: No siis, on ne olleet ihan sellaisia rakentavia, auttaneet aina. Tapaamisissa on ollut vuorotellen jompikumpi vanhemmista. Kaikki ollaan oltu tapaamisissa. Käyty läpi välejä, tapahtumia ja toiveita tulevaisuudelle."

”K: Olisitsä toivonut, että teillä olisi ollut jotain perhetapaamisia?”

V: En olisi toivonut.

K: Et olisi halunnut mitään perhekeskusteluja?”

V: En olisi halunnut.

K: Osaatko sanoa miksi?”

V: En ollut valmis ollenkaan.”

”Mä luulen että se olisi vähän voinut auttaa, mutta sellaista ei ikinä tullut.”

Vaikka systemaattista työskentelyä ei valtaosalla ollutkaan, vanhempiin oli niin sanotusti arkiasioissa pidetty yhteyttä, eli oli vaihdettu kuulumisia ja sovittu lomista. Arkeen liittyvä yhteydenpito näytti sujuneen hyvin. Lomia vanhempien luona oli pidetty tärkeinä, ja osa nuorista oli käynyt säännöllisesti lomilla koko ajan. Osan kohdalla lomina oli räätälöity aina kun vanhempien kunto ja nuoren tilanne oli sen sallinut. Ylipäänsä lomina oli pidetty tärkeinä, ja niitä oli tilanteen mukaan sovittu esimerkiksi poika- tai tyttöystävälle, isovanhemmille tai muille tärkeille aikuisille silloin kun omien vanhempien luona ei ollut mahdollista käydä. Lomia ei esimerkiksi voitu järjestää silloin, kun huoltaja oli päihdehoidossa, hän käytti päihteitä tai hänen psyykkinen vointinsa ei sitä sallinut. Lasten ollessa pieniä oli jouduttu myös arvioimaan huoltajan hoitokykyä lomien suunnitteluvaiheessa. Osalla nuorista ei ollut lomapaikkaa biologisen suvun kautta.

Nuoren ja vanhempien tapaamisia oli rajoitettu hyvin harvoin, ja päätökset olivat aina olleet määräaikaaisia. Muutamalla nuorella oli ainakin ajoittain ollut valvotusti tapaamisia vanhempien kanssa. Nuoret kertoivat, että sisarusten kanssa he olivat pääasiassa pitäneet säännöllisesti yhteyttä ja tavanneet erityisesti niitä sisarusia, jotka olivat kuuluneet heidän elämäänsä läheisesti.

Nuorten tiedot vanhempien kanssa työskentelystä sijoituksen aikana vaihtelivat.

”K: Tiedätsä että onko sun äiti koskaan käynyt missään tai onko hänelle tarjottu apua?”

V: Et en mä tiedä onko hän koskaan käynyt missään mutta mä olisin halunnut, että hän menisi käymään lääkärissä ja tutkittaisiin, että mikä on, koska mä veikkaan että hänellä on joku mielialahäiriö.”

”Kyl hän on ollut katkaisussa ja avohuollossa ja hän on asunut jossain. Välillä on parempia aikoja ja välillä hän sit taas ratkesi. Ei siitä sitten loppujen lopuksi tullut oikeen mitään.”

”Et se oli niinku peruuttamaton asia”

Nuorten puheissa huostaanottopäätöksen viimesijaisuus kuului hyvin. Kuulosti siltä, että kun nuoret muuttivat pitkäaikaiseen sijaishuoltopaikkaan, he jo tiesivät tai ainakin olettivat, että he eivät tule enää palaamaan kotiin. Osalla ei ollut kotia johon palata, toiset eivät halunneet palata ja osan vanhempien tilanne esti sen. Nuoret myös toivat eri sanoin esille

sen, miten viimesijaisesta asiasta puhutaan ja miten muita vaihtoehtoja ei ollut enää jäljellä. Nuoret esimerkiksi käyttivät ilmaisuja ”viimesijaisuus, peruuttamattomuus, ei vaihtoehtoja” kuvatessaan tätä asiaa. Nuorilla oli hyvin samankaltaisia kokemuksia sijoituksen viimesijaisuudesta kuin mitä nuoret kertoivat aikaisemmassa tutkimuksessani heidän sijoituksistaan (Kivistö 2006). Nuorten puheista kuului tiettyä surumielisyyttä asiaan liittyen. He tiesivät nyt, että se oli ollut ainoa mahdollisuus. Toisaalta kuultavissa oli myös toive siitä, että mahdollisuuksia olisi ollut muitakin.

”No siis niiku, se on tavallaan parasta mitä on tapahtunut ja kauheinta mitä on tapahtunut. Et kyllä mä nyt niikun ajattelen sitä enemmän niin kun positiivisesti, että se on ollut mulle parhaaksi. Sillei, että se oli niinku oikein tehty.”

Tässä vaiheessa kaikki nuoret olivat hyväksyneet sijoituksensa. Kun he nyt jälkikäteen pohtivat asiaa, he olivat sitä mieltä, että siinä tilanteessa ei enää ollut tehtävissä muuta, vaikkakin kotona olisi haluttu asua. Tulkintani mukaan nuoret olivat kääntäneet menneet itselleen voitoksi. Näin he olivat ehkä tehneet olosuhteiden pakosta tai siitä syystä, että elämä kotona oli ollut niin kaoottista, että sieltä pois pääseminen oli ollut parempi vaihtoehto. He näkivät myös sen, että ilman sijoitusta asiat olisivat todennäköisesti vielä huonommin. Mielenkiintoista on, että Miia Pitkäsen (2012) tutkimuksessa useampi vanhempi kertoi samankaltaisesti siitä, miten huostaanotto oli saattanut pelastaa oman lapsen hengen. Sekä kodin olosuhteiden kannalta että nuoren omaan käytökseen liittyen huostaanottotilanne näyttäytyi viimesijaiselta.

”No varmaan just se, että se oli helpotus siihen tilanteeseen ja että siihen tuli joku ratkaisu ja se oli sillä tavoin pelastavaa koska en mä, että mun pää ei olisi varmaan kestänyt kotona. Tai sitä että mä olisin jäänyt tänne, että mä olisin varmaan ajautunut johonkin pahemmille teille, koska mä reagoin niin voimakkaasti tai herkästi. Että vaikka oli vihainen ja ei olisi toivonut sellaisia vuosia niin loppupeleissä niin kyl se on se että miksi mulla menee nyt niin hyvin.”

”K: Tuleeko sulle mitään mieleen mitä olisi voitu tehdä toisin?”

V: Ymmm, mä toisaalta vähän epäilen että sitä olisi voinut estää, koska jos mua ei kiinnostanut mennä mihinkään tapaamisiin, missä mua oltais voitu auttaa niin mitäpä siinä oltaisiin voitu tehdä? Että kyllä tavallaan sen nuorekin pitää pystyä, et kun ei sitä nuorta voi pakottaa siihen tai mihinkään.”

Näiden nuorten osalta viimesijaisuus näkyy huostaanottopäätösten moninaisuutena ja avohuollon riittämättömyytenä, mutta myös siinä, että nuoret eivät aina halunneet tai kyenneet sitoutumaan tarjottuun apuun. Näkisin, että tässä meillä ammattilaisilla on haastetta: miten työskentely saataisiin niissä tilanteissa aloitettua ja sitä saataisiin jatkettua tarkoituksenmukaisella tavalla silloin, kun lapsen kodin olosuhteet sen sallivat. Mielestäni avainasemassa on oikea-aikaisuus ja sopivien palvelujen löytäminen. Myös nuoret toivat esille saman ajatuksen oikeasta hetkestä työskentelylle. Myös se, että työskentely kuuluu sijaishuoltopaikan toimintamalliin, voi helpottaa työskentelyn aloittamista. Mielestäni nuorta pitää kuunnella ja kunnioittaa sitä, jos nuori ei motivoinninkaan jälkeen halua mitään työskentelyä. Mielestäni ammattilaisten pitää erityisesti nuorten kanssa tasapainoilla motivoinnin ja vapaaehtoisuuden rajapinnassa (ks. Kivistö 2014).

”No ehkä just se, että kun miettii jotain huostaanottoa ja siinä okei, jossakin tilanteessa ei ole mitään vaihtoehtoa, mut pitäisi enemmän miettiä niitä muitakin vaihtoehtoja. Et kun se perhe jää omiin oloihinsa, että kyllähän siinä alussa on se vastakkainasettelu sen huostaanotetun ja perheen välillä, koska on ne vihan tunteet. Mut vähitellen pitäisi tehdä jotain, jos halua, että lapsi palaa kotiin. Et ei voida vain olettaa että asiat kotona paranee itsestään, että kyllä perheen kanssa pitäisi tehdä työtä, että se lapsi oikeasti saadaan takaisin sinne kotiin.”

Ne nuoret, jotka oli sijoitettu jo pienenä, eivät luonnollisestikaan muistaneet sijoituksen alkuvaiheita kovin tarkkaan. Tässä selvityksessä kaikki alle 10-vuotiaana sijoitetut oli sijoitettu perhehoitoon. Tällainen menettely noudattaa nykyisin voimassa olevan lastensuojelulain henkeä (esim. HE 331/2010).

Perheiden jälleenyhdistämisestä

Lastensuojelun on edistettävä lapsen suotuisaa kehitystä. Lastensuojelussa on toimittava mahdollisimman hienovaraisesti ja käytettävä ensisijaisesti avohuollon tukitoimia, jollei lapsen etu muuta vaadi. Kun sijaishuolto on lapsen edun kannalta tarpeen, se on järjestettävä viivytyksettä. Sijaishuoltoa toteutettaessa on otettava lapsen edun mukaisella tavalla huomioon tavoite perheen jälleenyhdistämisestä. Kaikkien huostaanoton aikaisten toimenpiteiden tulee olla sopusoinnussa tämän periaatteen kanssa. Tässä suhteessa on pyrittävä löytämään oikeudenmukainen tasapaino lapsen ja vanhempien etujen välillä. Huostaanotto pitää lopettaa heti, kun sille ei enää ole syytä, mutta toisaalta sitä ei saa lopettaa, jos se on vastoin lapsen etua. Perheiden jälleenyhdistämisen periaate on tullut osaksi lastensuojelun käytänteitä, mutta vieläkin sen merkitys ja sen vaatimat toimenpiteet eivät ole yksiselitteisiä. (Ahoniemi 2014; Rätty 2007, 20–21, 288–289; Rätty 2010, 8.)

Nykyiseen lastensuojelulakiin on nyt ensimmäistä kertaa sisällytetty selkeä perheen jälleenyhdistämisen tavoite sijaishuollon aikana. Perheen jälleenyhdistämisen mahdollisuutta pitää kuitenkin arvioida erityisesti silloin, kun lapsi on ollut pitkään samassa sijaishuolto-paikassa, vanhemmat eivät ole sitoutuneet työskentelyyn oman tilanteensa muuttamiseksi tai lapsi ei halua palata syntymäperheeseensä. Tässä selvityksessä kenenkään nuoren huostaanottoa ei ollut purettu eikä kukaan ollut palannut vanhempiensa tai muun läheisverkoston luokse asumaan. Kenenkään nuoren kohdalla perheen jälleenyhdistämistä ei siten tehty. Nuorten kertomuksista löytyi neljä syytä sille, miksi jälleenyhdistäminen ei ollut ajankohtaista tai mahdollista.

1. Kodin olosuhteiden muuttumattomuus ja vanhempien sitoutumattomuus

- Pitkä lastensuojeluasiakkuus ja avohuollon tukitoimien riittämättömyys.
- Vanhempien sitoutumattomuus työskentelyyn ja asetettuihin tavoitteisiin.

”No kuukausi oli eka sellasta, mutta sitten sen jälkeen oli selvää, että en palaa. Et kyllähän sitä aina sanottiin, että eihän sitä koskaan tiedä kauanko huostaanotto kestää, mutta kyllä me aina tiettiin, että ei me enää palata kotiin.”

”V: Kyllähän sitä aina sanottiin, että sun on mahdollista päästä sieltä pois, että jos kaikki menee hyvin. Ja mullahan meni kaikki hyvin. Mut se oli sit vaan kiinni siitä, että kun vanhemmat eivät pysty huolehtimaan. Et oman käytöksen vuoksi mä olisin vissiin päässyt kotiin. Et kun kaikki suju hyvin mutta sitten ne kotiolot. K: Et sun äidin käytös ei muuttunut? V: niin ei.”

2. Nuoren ikä – tie kohti itsenäisyyttä

- Sosiaalityöntekijä oli perheen kanssa arvioinut, että nuori ei palaa enää syntymäperheeseen vaan itsenäistyy oman elämän alkuun sijaishuollosta.

”Mä aattelin, että mä pääsisin vielä laitoksesta kotiin, mutta sosiaalityöntekijä oli sitä mieltä, että ei, ja se oli hyvä asia vaikka mulla meni kaikki hyvin. Se oli hyvä asia, että ei mietitty raha-asioita, koska sijoitus on hirveen kallista, että mä olin siellä vaikka mulla meni hyvin. Mun tilanteessa, nyt kun jälkikäteen katsoo asiaa, niin ei siinä olisi ollut mitään järkeä, että mä olisin ollut kotona vaikka puoli vuotta ennen itsenäistymistä.”

3. Vanhemman kuolema tai huoltajan puuttuminen elämästä

- Ei ollut ketään, jonka luokse olisi voinut palata.

4. Lapsen oma toive ja tilanteen viimesijaisuus

- Jo sijoitusvaiheessa oli arvioitu, että lapsen etu ja kokonaisuus huomioon ottaen kotiinpaluu ei ollut mahdollista.

”Sit puolen vuoden päästä tuli suoraan, että te ette enää lähe kotiin vaan se on perhe. Kun siinä sit näky just se, että alko vointi kohenemaan, kun kotona ei tietty oltu nukuttu öitä ja sellaista. Ja kouluun tuli rytmi. Päätettiin sitten jatkaa samaa linjaa ja se oli hyvä.”

Näiden nuorten kohdalla näyttäisi siltä, että huostaanotto ja sijoitus pitkäaikaiseen sijaishuoltopaikkaan oli tehty lain hengen mukaisesti. Ongelmat huostaanottotilanteissa olivat olleet moninaisia, ja avohuollon tukitoimet eivät olleet enää riittäviä. Huostaanotto on aina vakava interventio perheen elämään ja näin tietysti pitääkin olla, mutta se toisaalta tuo perheen jälleenyhdistämislle haasteita. Kun päätös sijoituksesta ja huostaanotosta tehdään tilanteessa, jossa kaikilla on monimuotoisia ongelmia, on perheiden jälleenyhdistämisen vaade haastava. Miten saadaan koko perheen tilanne sellaiseksi, että lapsi voisi palata kotiin? Tämän lisäksi pitää vielä käsitellä eroon liittyviä tunteita, poissaoloon liittyviä ajatuksia ja kaikkea sitä, mitä poissaolon aikana on tapahtunut. (Ks. Bullock, Gooch & Little 1998.)

”Meille oli ihan selvää, että me ei enää palata kotiin. Et siinä oli se, että saisi olla lapsi ja se kotitilanne ei muutu ja me tuotettiin, että me ei enää haluta palata kotiin.”

Nuoren ikä oli kiinnostava kysymys; mikä onkaan oikea ikä sille, että lapsi voisi palata vanhempien luokse, tai onko itsenäistyminen sijaishuoltopaikasta oikeampi ratkaisu.

”Et mulle tuli sit sellainen vastaan, että mä olisin päässyt pois lastenkodista muuttamaan mun isovanhemmalle. Sit mun piti alkaa miettiä, että olisiko se mulle hyvä paikka vai jäisinkö lastenkotiin. Mä sitten päätin sellaisen homman, että ei tässä ole mitään järkeä, että mua paikasta toiseen siirretään, kun mulla oli jo ikää jonkun verran, niin mä aattelin, että eikö se ole ihan sama sen lastenkodin kautta aloittaa se itsenäistyminen.”

Näiden nuorten tilanteista löytyi kaikkia niitä syitä, joilla on perusteltu perheen jälleenyhdistämisen mahdottomuutta. Nuorella ei ole ollut vanhempia eikä huoltajia, joiden luokse olisi voinut palata. Vanhemmat eivät olleet kuntoutuneet asetettujen tavoitteiden mukaisesti. Sijoituksen aikana arvioitiin, että lapsen edun mukaista oli olla sijaishuoltoyksikössä pitkän sijoitusajan vuoksi, ja nuoren ikä huomioiden valittiin itsenäistymisen polku. Näiden nuorten kohdalla polku sijaishuollossa osoittaa mielestäni sen, että perheiden jälleenyhdistämistyö oli tehty tavallaan jo ennen varsinaista huostaanottoa. Avohuollon tukitoimia oli kokeiltu, ja lapsi oli saattanut palata vastaanottoyksiköstä kotiin, mutta kotiutuminen oli erilaisista syistä johtuen epäonnistunut. Näissä tilanteissa oli päädytty uuteen, pitkäaikaiseen sijoitukseen. Nuoret kertoivat, että heidän kohdallaan päätös siitä, että he eivät tule palaamaan kotiin, näytti liittyvän huostaanottopäätökseen.

Havaittuani sen, että haastatelluista nuorista kukaan ei ollut palannut kotiin, otin asian keskusteluun heidän kanssaan ja kysyin nuorten mielipiteitä aiheesta. Nuorten mielestä perheen jälleenyhdistäminen ei ole selkeä eikä yksiselitteinen asia. Aiemmin on havaittu, että perheiden jälleenyhdistämiselle asetettavat tavoitteet ovat ilmeisen epäselviä. Niin ikään on epäselvää, kuka on työskentelystä vastuussa oleva taho. (Ks. Hoikkala & Heinonen, 2013.) Nuoret pohtivat näitä samoja teemoja.

”K: Mitä sä ajattelet siitä että nykyisin ajatellaan, että sijoitukset ovat lyhytaikaisia ja että perheet palaavat yhteen?

V: No, ei välttämättä, että kyllä sitä lapsen etua pitää koko ajan miettiä. Että voiko sitä laittaa takaisin sinne perheeseen tai onko se parempi, tai mitä ne sitten miettii siitä nykyisestä perheestä. Et noi on niinku vaikeita asioita, et sit kun pitäisi vielä miettiä niitä biologisia vanhempia, koska onhan se niillekin ihan hirveetä kun oma lapsi viedään pois. Et kyllähän se mun biologinen äitikin todella paljon ikävöi meitä. Ja sitten isäkin koki häpeällisenä sen, että se oli päästänyt ittensä sellaiseen kuntoon.”

”Et saataisiin vanhempien asiat kuntoon. Kyllä mä tietenkän kannatan sitä, että yritettäisiin saada perheisiin takaisin, mutta siinä on vaan sit se ettei se mene siihen samaan jamaan kuin mitä aikaisemminkin. Et ei olisi mikään sellainen vuoden sijoitus vaan se olisi pidempi ja saataisiin vanhempien ja lapsen asiat kuntoon. Kuhan se olisi vaan tarpeeksi pitkä se sosiaalityöntekijän, lapsen ja perheen yhteys.”

Nuoret nostivat esille, että he toivoivat selkeitä ja pitkäaikaisia päätöksiä heidän tulevaisuudestaan. He myös toivoivat, että sijoitusajat olisivat riittävän pitkiä, jotta muutokset todella tapahtuisivat ennen kotiin paluuta. Nuoret olivat yhtä mieltä siitä, että lasten pom-

pottelu paikasta toiseen oli kaikille huono ratkaisu. Nuorten mukaan pitää työskennellä aina niin, että lapsen parasta mietitään ensisijaisesti.

Kun pohditaan perheen jälleenyhdistämistä, unohdetaan välillä se, miten isoja muutoksia lapsen kotoa muutto ja myös mahdollinen paluu ovat ja mitä kaikkea ne pitävät sisälleen paitsi emotionaalisesti myös konkreettisesti. (Ks. myös Bullock, Gooch & Little 1998, 98–99.) Lapsen poissaollessa entinen elinympäristö, kaverisuhteet ja perheen kokoonpano ovat voineet muuttua. Myös kaikki tämä pitää ottaa huomioon lapsen kotiutumisen yhteydessä. Lapsen sijoitus, muutto kotoa ja takaisin kotiin ovat isoja, huolellista harkintaa vaativia päätöksiä, jotka pitäisi aina tehdä rauhallisella aikataululla. Näiden lisäksi pitää luonnollisesti harkita muut sijoituspäätökseen liittyvät tekijät ja harkita, mikä on lapsen kannalta paras ratkaisu.

5. Nuorten toiveet ja kehittämisaajatukset

Nuorten kokemukset sijaishuollosta

Nuoret olivat pääsääntöisesti tyytyväisiä sijaishuoltoipaikkaansa riippumatta siitä, olivatko he olleet perhehoidossa vai laitoshoidossa. Näyttäisi siltä, että nuorille oli valittu sopivat ja heidän tarpeitaan vastaavat paikat. Pitkäaikaisista paikoista nuoret antoivat positiivista palautetta, tai vähintäänkin heidän suhtautumisensa vaikutti neutraalilta. Osan kanssa keskustelu sijaishuoltopaikoista oli yleisempää silloin, kun paikkoja oli ollut paljon.

Keskustelussa nousivat esiin teemat siitä, mikä tekee sijaishuoltoapaikasta hyvän ja miten tärkeää nuorten mielestä on se, että heille oli etsitty sopiva paikka ja että työntekijä oli nähnyt siinä vaivaa. Kritiikkiä esitettiin jonkin verran, lähinnä yksiköiden toimintakäytäntöihin liittyen.

”Et se oli hyvä paikka ja aivan ihanat ihmiset.”

”V: Joo, toi, mä olin ekana kiireellisesti sijoitettuna ja sit päätettiin että mulle ruvetaan etsimään toista paikkaa, jotain fiksumpaa, että se vastaanottoyksikkö oli aika karsee paikka. Ja sitten, se oli hyvä se mun sosiaalityöntekijä, niin se kyllä etsi oikein pitkään sopivaa paikkaa eikä valinnut vaan arvalla. Et se oikeesti etsi sen paikan. Se kävi useassa paikassa ja sen takia se kesti niin kauan. Se oikeesti kävi niissä paikoissa katsomassa ja ei ottanut sellaista mikä vaan näytti hyvältä. Et yhdessäkin paikassa se kävi ja siellä ohjaajilla oli kaikki uudet jutut ja nuorilla sellaiset vanhat huonekalut niin se katto, että ei oo hyvä juttu.

K: Niin ja se sit aina kerto sulle että missä mennään?

V: Joo, ei haitannut odotus koska tiesin, että hän etsii ja käy niissä paikoissa.”

Tämä nuori oli erittäin tyytyväinen oman sosiaalityöntekijänsä toimintaan, ja hän pääsikin laitokseen, johon oli tyytyväinen. Toisella nuorella oli vähän erilainen kokemus sijoituksesta useine paikkoineen.

”K: Niin, et sä oot kyl ollut aika monessa paikkaa?”

V: Joo, oon.

K: Mitä sä ajattelet tästä?”

V: Kyl aika monta paikkaa, et on aina kiirehditty, että ei olla mietitty että millainen sen paikan pitäisi olla.”

Hyvä sijaishuoltoapaikka on nuorten mielestä kodinomainen ja siellä on hyvä ilmapiiri. Laitoksessa olleet nuoret toivat myös esille esimerkiksi tehdyt retket ja muiden nuorten tärkeiden. Turvallisuus nousi myös tärkeäksi teemaksi. Perhehoidossa olevien puheessa nousi

esille kodinomaisuus sekä sijaisvanhemmat ja sisarukset. Nuorilla oli ollut mielipiteet sen suhteen, mihin he olivat halunneet; toiset olivat halunneet perhehoitoon ja toiset laitokseen. Näyttäisi siltä, että näitä toiveita oli melko hyvin pystytty ottamaan huomioon.

Lastensuojelussa asiakkaiden tilanteet saattavat muuttua äkillisesti, kuten näidenkin nuorten kohdalla oli tapahtunut. Sijaishuolto paikka oli välillä pitänyt löytää nopeasti ja kuitenkin mahdollisimman hyvin lapsen etua ajatellen.

”Joo, se oli mulle tuttu perhe, että mä olin käynyt siellä joka toinen viikonloppu ja jos äiti oli vaikka sairaalassa niin mä olin siellä. Et se oli mulle helppo kun sit jäin sinne, kun mä olin käynyt siellä pienestä saakka, ainakin neljä vuotta.”

”K: Muistatsä et oliko laitoksen osalta muita vaihtoehtoja?

V: Se oli sen takia, että mun kaveri oli täällä jo lastenkodissa ja meidät sit erotettiin. Et sit sen takia mut laitettiin kauaksi. Et ehkä mua pidettiin sillei, kun mä olin karkaillut aika paljon. Et silloin kun mä menin sinne lastenkotiin niin siellä oltiin kauheen varuillaan, et tuli sellanen fiilis et mua pidettiin ihan holtittomana. Et ehkä se paikka katottiin sen takia, et mä karkailin kotoa, et kun se oli jossain metän keskellä niin mä en pääse sieltä karkuun.”

Kaksi nuorta oli vaihtanut sijaishuolto paikkaa prosessin aikana ”hallitusti”. Toisen kohdalla perhehoitajat löysivät uudet perheet perhehoitajien sukulaisten ja oman verkostonsa kautta, ja toinen nuori siirtyi sijaishuolto paikasta toiseen työntekijöiden mukana. Molemmat kokivat, että nämä olivat heidän kannaltaan parhaat ratkaisut. Yksi nuori oli ollut useissa sijaishuolto paikoissa, muiden kohdalla sijoitus oli jatkunut pitkäaikaisessa yksikössä siihen saakka kunnes nuori oli sieltä itsenäistynyt. Kolme nuorta jatkoi vielä asumista perhehoitossa.

Ruusut ja...

”Mä oon aina sanonut, että tää on paras ratkaisu, mitä ikinä on voinut tapahtua, että mä oon ainakin tykännyt ja tää on tosiaan ollut mulle hyvä ratkaisu.”

Haastatteluihin osallistuneet nuoret olivat pääsääntöisesti tyytyväisiä siihen polkuun, jonka he olivat käyneet. Nuorten puheista nousi esiin sijaishuolto paikka sekä työntekijät ja sijaisvanhemmat merkityksellisinä tekijöinä. Toisaalta suhde työntekijöihin oli myös se, joka erotteli nuorten vastauksia ruusuihin ja risuihin. Lastensuojelun toimintakentässä tapahtuneet muutokset nousivat puheissa esiin, ja osalle nuorista nuorten omat, lastensuojeluun liittyvät vertaisryhmät olivat tärkeitä. Yksittäisinä tekijöinä nuoret nostivat esiin erilaiset hoitotahot, joista he olivat saaneet apua. Tämä myös erotteli nuoria: jotkut olivat olleet tyytyväisiä esimerkiksi terapiakäynteihin, jotkut pettyivät niihin ja jotkut eivät olleet halunneet erillistä hoitokontaktia.

Nuoret olivat pääasiassa tyytyväisiä sijaishuolto paikkaansa riippumatta siitä, olivatko he olleet laitoksessa vai perheessä. Näyttäisi siltä, että näiden nuorten kohdalla oli kyetty löytämään sopiva ja tarpeita vastaava sijaishuolto yksikkö.

"Olen ollut tosi tyytyväinen ja kiitollinen siitä, että olen ollut perheessä enkä laitoksessa."

Nuoria oli mielestäni tässä asiassa kuultu, koska osa nuorista halusi ensisijaisesti laitoshoidon ja osa taas perhehoitoon. Luonnollisesti nuoret nyt ajattelivat asiaa jälkikäteen, ja itse sijoitustilanteessa tilanne oli saattanut olla toinen. Tämän voi tulkita niin, että iän karttuessa nuoret olivat saaneet lisää ymmärrystä ja tietoa asioista.

Osa nuorista oli hyvin tyytyväisiä työntekijöihin, joita matkan varrella oli ollut. Työntekijät saattoivat olla sosiaalityöntekijöitä, omaohjaajia tai sijaisvanhempia.

"K: Mitä sä ajattelet viranomaisista, joita sun elämässä on ollut, onko siellä joku tärkeä ihminen sulle?"

V: Ymmm, ei ehkä niin erityisen tärkeä, mutta on ollut mieleen jääviä noi mun molemmat sosiaalityöntekijät, ne ovat olleet tosi hyviä, molemmista oon tykännyt. Et se eka sossu, se Tiina, se välitti ja se vastasi aina puhelimeen kun mä soitin tai melkein aina ainakin. Ja mä valitin sille aina kaikesta."

"Mulla on sen avohuollon sosiaalityöntekijän kanssa sellaiset läheiset välit. Se on ollut hyvä juttu. Mä oon vihannut sitä välillä ja oon voinut olla niitä kohtaan sellainen oma ittensä. Et tietää sen, että vaikka niille välillä haistattaa niin ne ei lannistu."

"Mun oma ohjaaja oli jotenkin sellainen, et ei ole sellainen että teen tätä työkseni, että se kertoi kun silläkin on ollut vaikeita asioita. Sitten mä pystyin puhuu sille."

"K: Mitä sä ajattelet, että millainen on hyvä työntekijä?"

V: Se on semmonen joka on hyvä kuunteleen, no mun työntekijä ei ole kuin hyvä työntekijä. Sen mä olen huomannut, että mikää ei auta jos ei ole rehellinen. Et kun me ollaan työskennelty noin vuoden niin sillepä ei auta enää kauheesti va-lehdella kun se on oppinut minut niin hyvin tuntemaan ja hyvä niin. Että ei saa olla liian vakava ja työskentelyn pitää olla avointa ja rehellistä."

Nuoret toivat hyvin esille sen, miten lastensuojelussa tarvittaisiin pitkiä asiakassuhteita. Niissä pystytään puolin ja toisin tutustumaan, jonka jälkeen työskentely pääsee alkamaan. Myös sosiaalityöntekijä voi tulla tärkeäksi työntekijäksi erityisesti silloin kun nuori kokee, että työntekijään voi luottaa. Kokonaisuudessaan tärkeää olisi, että asiakkaiden kanssa saisi työskennellä ajan kanssa ja välillä muutenkin kuin kriisien ja neuvottelujen yhteydessä.

Kokonaisuudessaan haastatteluun osallistui nuoria, jotka olivat mielestäni selvinneet hyvin menneistä vuosista. Uskon, että nämä nuoret ovat selviytyjiä juuri sen takia, että he olivat tyytyväisiä ja he olivat saaneet hyviä palveluja ja apua lastensuojelusta. He tiesivät sijoituksensa syyt yhtä lukuun ottamatta ja pystyivät hyväksymään ne. Lastensuojelulla oli ollut tärkeä rooli heidän elämässään. Tämä suhde jatkui edelleen jälkihuollon muodossa.

Huostaanoton hetkellä koettu suru ja epätietoisuus siitä, miksi ei voinut enää asua kotona, oli monien kohdalla muuttunut käsitykseksi siitä, että tilanteissa oli toimittu parhaalla mahdollisella tavalla. (Ks. nuorten kokemuksista esimerkiksi Vario ym. 2012.)

"Mun oli varmaan silloin aikaisemmin vähän vaikea käsittää (sijoitusta), että miksi näin kävi, etten mä silloin älynnyt että mä ittekin voin silloin niin huonosti, että silloin oli vähän sillei että miksi en saa asua kotona. Mutta sitten älysi."

Haastattelemiani nuoret eivät hävenneet taustaansa, ja kaikki olivat sitä mieltä, että he voivat kertoa sijoituksesta ja asiakkuudesta uusille ihmisille. Nuorten ystävät tiesivät lastensuojelusta, ja nuorten kavereita oli käynyt myös sijaishuoltopaikassa. Häpeä ei näyttänyt liittyvän näiden nuorten kokemuksiin. Mielenkiintoista on, että aikaisemmassa tutkimuksessani siihen haastatelluilla nuorilla oli täsmälleen samankaltaisia kokemuksia, ja myöskään he eivät silloin hävenneet lastensuojeluasiakkuuttaan. (Kivistö 2006.) Tuija Eronen on (2004) artikkelissaan pohtinut erilaista häpeästä selviytymistä lastensuojelun asiakkaiden omaelämäkerroissa. Hän löysi eri luokkia liittyen siihen, miten asiakkaat nyt hahmottavat menneisyyttään. Hän löysi niin sanottuja tyytyväisiä ja rikkaita asiakkaita, jollaisiksi voin hyvin liittää näiden nuorten tarinat. Keskeisenä piirteenä tyytyväisten subjektipositiossa on, että nuoret kertovat olevansa nyt tyytyväisiä ja turvassa nykyisessä elämänvaiheessaan.

"Et jos kysytään miksi mä olen perhehoidossa niin kyllä mä olen aina kertonut. Mun kaverit ottaa tän asian isommin kuin minä, koska mä olen elänyt tän kanssa ja tää on tullut osaksi mua."

"Joo, kyllä mä kerron ja pystyn puhumaan siitä. En ole ikinä hävennyt sitä, että olen ollut lastenkodissa. Ja meillä kaikilla on erilaiset lähtökohdat. Et mulla on tällä hetkellä asiat hyvin."

Haastattelujen aikana mietin, mikä oli saanut nuoret osallistumaan haastatteluun ja toisaalta mistä he olivat saaneet siihen innostuksen ja voiman. Uskon, että osalla on ollut rohkaisevia työntekijöitä, ja toiset ovat halunneet kertoa niin hyvistä kuin huonoista kokemuksistaan. Yksi nuori sanoi haluavansa, että lastensuojelusta puhutaan myös hyvää. Luulen myös, että ylipäänsä nuorten esiintulo lastensuojeluasioissa on rohkaissut myös muita ja toisaalta arkipäiväistänyt lastensuojelua (esim. Selviytyjät-ryhmä; Uskomme sinuun – Usko sinäkin -kiertue yms.).

Mielestäni osa näiden nuorten selviytymisestä johtuu varmasti nuorten omista persoonallisista tekijöistä. Liitän näihin nuoriin *resilienssin* käsitteen eli kyvyn selvitä vastoinkäymisistä. Käsite liitetään usein nuoriin ihmisiin, joiden todetaan selviävän hyvin. He selviävät huolimatta sellaisista stressikokemuksista tai vastoinkäymisistä, joiden yleisesti oletetaan aiheuttavan ongelmia. Lapset, joilla on tämä kyky, selviävät paremmin kuin muut lapset. Keskeistä on itseluottamuksen kehittyminen suhteessa asioiden hallintaan. Tutkimuksissa on löydetty yhteisiä piirteitä resilienteiltä lapsilta, ja niitä ovat muun muassa hyvät sosiaaliset taidot, helppo luonne, hyvä ja lämmin suhde ainakin yhteen primaarihoitajaan, joustavuus ja vuorovaikutustaidot. Resilienssi-käsitteen yhteydessä puhutaan usein negatiivisesta käsikirjoituksesta ja sen uudelleen kirjoittamisesta. Näiden nuorten kohdalla on eri tekijöiden avulla päästy siihen tilanteeseen, että käsikirjoitus, joka olisi voinut johtaa

negatiiviseen kehään, on saanut uuden suunnan. (Brooks & Goldstein 2001; Kivistö 2006, 110–112; O’Donohoe 2014, 36.)

...risut

Lähes samat asiat, joista nuoret antoivat hyvää palautetta, saivat myös kritiikkiä. Keskeisin asia, joka nousi esille, oli nuorten toive siitä, että heitä pitäisi kuulla ja kuunnella paremmin. Tämä liittyy siihen, että nuorten mielestä heidän mielipiteensä pitäisi ottaa paremmin huomioon esimerkiksi sijaishuollon aikana. Tämän lisäksi nuoret nostivat esille sen, miten heitä ei ollut lapsena kuultu tai he eivät olleet edes päässeet kertomaan näkemyksistään omien vanhempien toiminnan vuoksi.

”Sit sosiaalitoimessa piti olla kahdenkeskisiä tapaamisia, niin meidän äiti oli soittanut meidän sosiaalityöntekijälle että mä olen kipeä eikä pääse tapaamiseen ja sit hän sanoi minulle taas että ne ajat on taas peruutettu.”

Toisena keskeisenä asiana nousi esille toive siitä, miten asioista ja mahdollisuuksista pitäisi paremmin kertoa. Nuoret kaipasivat tietoa ja perusteita, kuten myös nuoret toivovat raportissa ”Suojele unelmia, vaali toivoa”. (Vario ym. 2012.)

”Et ne sossut voisi sillei olla enemmän, että ne sossut ottaisivat itse yhteyttä siihen sijoitettuun, että ne kertoisivat, että mitä voi tehdä ja mitä saa kuulla ja esim. kun en mä tiennyt, että noita päätöksiä saa lukea, niin voisi enemmän kertoa.”

Tämä liittyy oleellisesti aikaan ja työprosesseihin. Jos työntekijät koko ajan vaihtuvat eikä aikaa ole, häviää itse tietoa prosessin aikana. Nuoret esittivät kritiikkiä siitä, kuinka työntekijät vaihtuivat ja he joutuivat aloittamaan tällöin aina alusta uuden työntekijän kanssa. Näissä tilanteissa ei ole ihme, jos vastuusosiaalityöntekijää ei pidetä tärkeänä tai merkityksellisenä aikuisena tai asiat eivät aina etene niin kuin toivotaan.

”No kun ne on niin paljon vaihtuneet ja niitä on ollut niin paljon niin mä olen ajatellut, että ne on vain työntekijöitä mun elämässä.”

”Koko ajan on vaihtunut työntekijät ja tuntuu että koko ajan saa selittää samoja asioita.”

Nuorten verkostojen laajentuminen näkyi myös osassa vastauksista. Ne nuoret, jotka olivat olleet perhehoidossa, eivät mieltäneet perhehoitajia työntekijöiksi, vaan omiksi läheisikseen.

Nuorten näkemykset perheen kanssa tehtävästä työskentelystä vaihtelivat. Osa ei olisi halunnut perhetyötä, yhden kanssa sitä oli tehty ja muutama nuori ajatteli nyt, että siitä olisi voinut olla hyötyä. Vaikka perhetyö ei välttämättä olisi muuttanut tilannetta, se olisi voinut ainakin helpottaa perheenjäsenten välejä.

”Et jos olis ollut vaikka mä, sit mun veli ja äiti ja sit olisi ollut joku ammattilainen viemässä sitä keskustelua. Ei ehkä siinä alussa kun oli niin vihainen, mutta siitä vähän ajan päästä, niin oltais voitu just ratkoa niitä juttuja, tiedätsä. Että kyllähän siihen jäi kaikkia sellaisia tunteita, mitkä olisi voitu käsitellä sillai niiku yhdessä. Niin ei olisi tarvinnut tai ei olisi jäänyt mitään epäselvyyksiä. Et meidänkin väliset suhteet oli niin kauan huonot.”

”Kyllä sosiaalityöntekijät voisivat oppia kuuntelemaan – ihan oikeesti” – Nuorten terveiset

”Just se että tavataan yksin, että jos sä istut just tällaisessa isossa tilassa ja sulla on siellä se perhe, niin sun on pakko miellyttää niitä. Et sä et voi sanoa tiettyjä asioita. Kun tapaa nuorta kahden kesken niin nuori pystyy paremmin avautumaan. Ollaan mietitty sitä paljon, että se tapaaminen voisi olla jossain muuallakin. Et se paikka voi olla nuorelle tosi ahistava.”

Nuorten esittämästä kritiikistä nousivat esille myös nuorten kehittämisajatukset ja toiveet työntekijöille:

Kahdenkeskiset tapaamiset; nuoret toivoivat niitä oman sosiaalityöntekijän kanssa. Nuorilla oli kokemuksia siitä, että he eivät olleet vanhempien läsnä ollessa uskaltaneet kertoa omista ajatuksistaan tai vanhemmat olivat kieltäneet sen. Vanhemmat olivat myös saattaneet estää lapsen ja sosiaalityöntekijän tapaamisen. Paitsi suhteessa vanhempiin, lapset toivoivat omia tapaamisia myös suhteessa sijaishuoltoyksikköön. Ylipäänsä isot neuvottelut koettiin jännittäviksi foorumeiksi, joissa omaa ääntä oli vaikea tuoda esille. Nuoret toivoivat, että tapaamisia voisi järjestää välillä muissakin paikoissa ja että heidän kuulumisiaan kysyttäisiin ”muuten vain”.

”Et mähän oon tällänen iisilapsi, tai siis mulla ei ole mitään et usein tarvis olla palavereita.”

Ne nuoret, joilla oli pitkäaikaisia asiakassuhteita tärkeään työntekijään, osasivat arvostaa sitä ja toivoivat sitä myös muille.

”K: Miten lastensuojelua pitäisi kehittää?”

V: No, se että lapsia kuunnellaan ja sit oikeesti niitä lapsia kuunnellaan. Kun on näitäkin, että oon kuullut, että vaikka perhekotien vanhemmat voivat muutella tarinaa. Ja että sitä lasta kuunnellaan oikeasti, että kyllä ne kertoo totuuden. Tai mitä mieltä ne on ja että se yhteistyö sujuu kaikkien kannalta ja kuunnellaan kaikkia, ja sit jos tarvitaan jotain niin sit niinku autetaan. Et se ei ole suppeaa se työskentely.”

Kuulla ja kuunnella; nuoret toivoivat, että heitä kuunneltaisiin paremmin koko prosessin ajan ja kaikissa kohdissa. Nuoret toivat myös hienosti esille sen, miten kuulemisessa lapsen

ikä pitää huomioida. Kun lapsi on pieni, on luonnollista, että aikuiset päättävät asioista ensisijaisesti, mutta iän lisääntymisen myötä kuulemista ja nuorten vaikuttamismahdollisuuksia pitää lisätä.

Vaihtoehdot ja perheiden kanssa työskentely; nuoret halusivat, että asioita katsotaan kokonaisuuksina ja että pyritään löytämään erilaisia vaihtoehtoja. Nuoret toivat esille omasta puolestaan toiveen siitä, että koko perheen kanssa työskenneltäisiin enemmän riippumatta siitä, palaako nuori kotiin vai ei.

Perustelut ja tiedottaminen; sitä toivottiin lisää. Nuoret toivoivat enemmän tietoa päätöksistä, oikeuksistaan ja mahdollisuuksistaan.

6. Lopuksi

Selvityksen aikana tavattiin 13 ihanaa ja rohkeaa nuorta, jotka kertoivat avoimesti elämänsä isoista asioista ja tapahtumista. Nuoret toivat esille tärkeitä asioita, kokemuksiaan ja ajatuksiaan siitä, miten lastensuojelua heidän näkökulmastaan voisi kehittää. Tämän lisäksi he ovat tuoneet keskusteltaviksi tärkeitä ajatuksia siitä, mikä on heidän kohdallaan toiminut ja mistä on ollut heille apua. Näkemyksemme mukaan lapsilla tulee olla oikeus ilmaista erilaisia näkemyksiään lastensuojelusta. Heillä on oikeus olla myös tyytyväisiä lastensuojeluun. Tämän selvityksen otos on pieni ja se on painottunut nuoriin, jotka ovat olleet halukkaita jakamaan kokemuksiaan kanssamme. Nuoret ovat vaikuttaneet elämässään pärjääviltä ja sijaishuoltoaikaansa kriittisestikin tarkastelevilta. Siksi ajattelempa, että kyseisten nuorten näkökulmasta koko lastensuojelun leimaaminen yhdenlaiseksi on väärin ja kohtuutonta.

Haastattelujen pohjalta voi todeta aiempien selvitysten tavoin, että perheen jälleenyhdistäminen kaipaa entistä konkreettisempaa avaamista. Se tulisi määritellä ja kuvata sisällöllisesti tarkemmin; mitä se on ja mitä sen pitäisi olla. Tätä määrittelytyötä pitäisi tehdä niin osana ohjaavaa lainsäädäntöä ja muuta normiohjausta kuin konkreettisia lastensuojelupalveluita ja asiakastyötä lastensuojelun sosiaalityössä ja sijaishuollossa. Kysymys perheen jälleenyhdistämisestä nivoutuu lastensuojelun asiakkuuden eri vaiheisiin, ja siksi myös vastuukysymykset sen toteuttamisesta nousevat keskeisiksi. Kaikkien perheiden kanssa on tehtävä työtä ennen ja jälkeen huostaanoton, olipa lapsen palaaminen kotiin miten epärealistista tai realistista tahansa. Perheiden kanssa tehtävää työtä pitäisi sanoittaa, ja Suomessa tulisi olla eri vaiheissa, eri tavoin ja eri intensiteetillä tehtävää työtä. Tämän perusteella näemme tärkeänä, että perheiden kanssa työskentelyyn luodaan valtakunnallisesti yhtenäinen malli tai viitekehys. Tätä näkemystä puoltavat keskusliiton molemmat aihepiiriä koskevat selvitykset sekä käytännön tietämys.

Lapsen kuulemisen tärkeys eri lastensuojeluprosessien vaiheissa on todettu useissa viimeaikaisissa selvityksissä. Lapset ja nuoret tarvitsevat aikaa. Sosiaalityöntekijän on kuultava lasta yksin, ajan kanssa ja eri tapaamispuitteita yhdistäen. Tätä toivoivat myös haastatteluun osallistuneet nuoret. Lastensuojelun pitäisi priorisoida ajan mahdollistamista lasten, nuorten ja sosiaalityöntekijöiden kohtaamiselle. Kohtaamismahdollisuus lastensuojelun työntekijän kanssa pitää turvata silloinkin, kun sosiaalityöntekijä ei ehdi, pysty tai osaa kohdata lasta tai nuorta. Tällöin on järjestettävä mahdollisuus kohdata esimerkiksi sosiaalityöntekijän työpari.

Tässä selvityksessä on tullut hyvin esille lastensuojelun tarpeellisuus, välttämättömyys ja tärkeys yhtenä lasten hyvinvoinnista vastaavan palvelujärjestelmän toimintamuotona. Nuorten kuvaukset huostaanoton viimesijaisuudesta ja toimenpiteen välttämättömyydestä vahvistavat tätä näkemystä. Näiden nuorten ja heidän perheidensä elämäntilanteissa huostaanotot ovat näyttäytyneet todella viimesijaisina toimina. Niin ikään nuoret ovat kertoneet näkemyksiään perheiden jälleenyhdistämistä estävistä tekijöistä ja toisaalta sen mahdollistavien tekijöiden tilannesidonnaisuudesta. Näissä tilanteissa nuorelle on ollut tärkeää myös se, että ratkaisuja sijoituksen pysyvyydestä ja pitkäaikaisuudesta on voitu tehdä. Nuoret ovat tällöin kertomansa mukaan saaneet mahdollisuuden kasvaa sijaishuollossa rauhassa.

Kaikki nuoret eivät halua palata syntymävanhempiansa luo. Tämä ei kuitenkaan poissulje perhesuhteiden selvittelyn tärkeyttä: se voidaan nähdä hyvin tärkeäksi ja elämässä kannat-

televaksi tekijäksi, vaikka konkreettista siirtymää ei tapahdukaan. Lapsella pitää olla myös lupa asettua sijaishuoltopaikkaan ja tietää, että perhettä ja muita läheisiä ei jätetä yksin. Keskeistä on, että perheiden ja läheisverkostojen kanssa työskentelyllä on selkeät tavoitteet, aikaa työskentelylle ja rauhaa rakentaa yhteistä työskentelyn todellisuutta. Näiden tekijöiden pitää olla myös sellaiset, joihin kaikki osapuolet pystyvät sitoutumaan. Suunnitelmallisuus ja peruspalveluiden tuki nousevat entistä tärkeämpään asemaan. Tätä tavoitetta tukee osaltaan myös uusi sosiaalihuoltolaki.

Nuoret ovat tuoneet esille myös sen, että sijaishuollossa on tuettu ja mahdollistettu heidän yhteydenpitoaan perheeseen ja muihin läheisiin. Tehdyt yhteydenpitoa koskevat rajoitustoimet ovat olleet vähäisiä ja määräaikaista. Nuorten mukaan niistä oli tehty selkeät päätökset, jotka he pystyivät eritellen kertomaan.

Lastensuojelun sosiaalityössä olisi tarpeen vahvistaa perhesensitiivistä työskentelyä (vrt. Pitkäsen esittämä lapsisensitiivinen työskentely), joka olisi koko perhettä huomioivaa, pitkäjänteistä, sensitiivistä ja perheiden kokonaisuudesta lähtevää. Lapset, nuoret ja perheet tarvitsevat rinnalla kulkevaa työntekijää, jolla on aikaa ja mahdollisuuksia työskennellä koko perheen kanssa.

7. Lähteet

- Ahoniemi, Maria (2014) Perheen jälleenyhdistämisen periaate, lapsen etu ja sijaishuollon järjestäminen. Pro gradu -tutkielma, Julkisoikeus. Tampere: Tampereen yliopisto, Johtamiskorkeakoulu. <https://tam-pub.uta.fi/bitstream/handle/10024/95353/GRADU-1400853026.pdf?sequence=1>
- Alasuutari, Maarit (2005) Mikä rakentaa vuorovaikutusta lapsen haastattelussa? Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 145–162.
- Brooks, Robert & Goldstein, Sam (2001) Raising Resilient Children. Fostering Strength, Hope, and Optimism in Your Child. Chicago: Contemporary Books.
- Bullock, Roger & Gooch, Daniel & Little, Michael (1998) Children Going Home. The Re-unification of Families. Aldershot: Ashgate Publishing Limited.
- de Godzinsky, Virve-Maria (2012) Huostaanottoasiakirjat hallinto-oikeuksissa. Tahdonvastaisten huostaanottojen päätöksentekomenettelystä. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 260. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- Eduskunnan oikeusasiamies (2013) Kaupungin lastensuojelun yleinen käytäntö lapsen yhteydenpidon toteuttamisessa oli lainvastainen. Dnro 2833/4/13.
- Ellonen, Noora & Pösö, Tarja (2010) Lapset arvioimassa tutkimuksen etiikkaa – esimerkkinä uhritutkimus. Teoksessa Hanna Lagström & Tarja Pösö & Niina Rutanen & Kaisa Vehkalahti (toim.) Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, 192–209.
- Eronen, Tuija (2004) Kiusatut, etsijät, tyytyväiset ja rikkaat – erilaista häpeästä selviytymistä lastensuojelun asiakkaiden omaelämäkertoissa. Janus vol.12 (4), 359–378.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2000) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Forsberg-Kupias, Hannele & Salminen, Tuula (1986) Perheen merkitys ja perheeseen kohdistuva sosiaalityö. Perhekeskeisen sosiaalityön käsitteen ja funktion tarkastelua yhteiskuntakehityksen valossa. Tampere: Tampereen yliopisto.
- HE 331/2010 (2010) Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lastensuojelulain 50 §:n, perhehoitajalain ja omaishoidon tuesta annetun lain muuttamisesta.
- Heino, Tarja (2014) Lastensuojelun pirullinen tehtävä. Teoksessa Johanna Lammi-Taskula & Sakari Karvonen (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 286–309.
- Heinonen, Hanna (2011) Sadoissa verkoissa sukkuointia – kumppanuudet sijaishuollossa. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.

- Hiitola, Johanna (2009) Erilaisin eväin huostassapidon jälkeen. Selvitys Tampereella, Hämeenlinnassa, Porissa ja Tampereen seutukunnassa vuonna 2007 lakkautetuista huostassapidoista. Raportti 15/2009. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Hoikkala, Susanna & Heinonen, Hanna (2013) Samalla puolella? Näkökulmia perheiden jälleenyhdistämiseen lastensuojelussa. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.
- Hämäläinen, Kati (2012) Perhehoitoon sijoitettujen lasten antamat merkitykset kodilleen ja perhesuhteilleen. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 56/2012. Helsinki: Väestöliitto.
- James, Allison & Jenks, Chris & Prout, Alan (1998) *Theorizing Childhood*. Cambridge: Polity Press.
- Kivistö, Jaana (2006) Missä mä olisin muuten? Nuorten kokemukset lastensuojelusta ja muista viranomaispalveluista. Ammatillinen lisensiaattitutkielma. Turku: Turun yliopisto.
- Kivistö, Jaana (2014) Perheterapiaa lastensuojelun rajapinnassa. Erityistason perheterapiakoulutus. Opinnäytetyö, julkaisematon.
- Kuula, Arja (2006) Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.
- Lastensuojelu 2013 (2014) Tilastoraportti. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116946/Tr26_14.pdf?sequence=3
- Lastensuojelulaki (683/1983)
- Lastensuojelulaki (417/2007)
- Niskanen, Henna (2014) Huostaanotetun lapsen sisarusuhteet. Kolme tapausta siskoista ja veljistä. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- O'Donohoe, Amy (2014) *Entering Kinship Care: A Young Person's Story*. Teoksessa David Pitcher (toim.) *Inside Kinship Care*. Lontoo & Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers, 30–37.
- Pitkänen, Miia (2011) Vastuun paikka! Vanhempien tukeminen lapsen huostaanotossa. Soccan ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja nro 26. Helsinki: Socca.
- Pösö, Tarja (2013) Adoptio lastensuojeluna. Teoksessa Piritta Timonen (toim.) *Adoptio – lapsen etu?* Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto, 34–50.
- Pösö, Tarja (2007) Lastensuojelun puuttuva tieto. Teoksessa Jaana Vuori & Ritva Nätkin (toim.) *Perhetyön tieto*. Tampere: Vastapaino, 65–82.
- Rönkkö, Leena & Rytönen, Timo (2010) *Monisäikeinen perhetyö*. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- Räty, Tapio (2007) *Uusi lastensuojelulaki*. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Räty, Tapio (2010) *Lastensuojelulaki – Käytäntö ja soveltaminen*. Helsinki: Edita Prima Oy.

STM (2013) Toimiva lastensuojelu. Selvitysryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 19:2013. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Söderlund, Terja (2010) Vastatunteet sijaishuollossa. Perheterapia 2/2010, 6–13.

Valkonen, Leena (2014) Sijaisvanhemmat. Helsinki: Perhehoitoliitto ry.

Valtiontalouden tarkastusvirasto (2012) Lastensuojelu. Tuloksellisuustarkastuskertomus. Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomukset 6/2012. Helsinki: Valtiovarainministeriö.

Vario, Pipsa & Barkman, Johanna & Kiili, Johanna & Nikkanen, Marko & Oranen, Mikko & Tervo, Jaana (2012) "Suojele unelmia, vaali toivoa". Nuorten suositukset lastensuojelun ja sijaishuollon laadun kehittämiseksi. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2012:6. Jyväskylä: Lapsiasiavaltuutetun toimisto.

Vuori, Jaana & Nätkin, Ritva (2007) Perhetyön tieto. Tampere: Vastapaino.

YK:n lapsen oikeuksien sopimus (1989)

